

Universitat de Lleida
Facultat de Dret i Economia

TREBALL FI DE GRAU

MEMÒRIA FINAL

GRAU EN TURISME

L'exploració animal com a recurs de les destinacions turístiques

Noves Tecnologies

Autor/a: Júlia Tudela Llovera

Tutor/a: Eva Martín Fuentes

Data: 31 de maig del 2020

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Declaro que sóc l'autor/autora d'aquest treball. El seu contingut és original i totes les fonts utilitzades han estat degudament citades sense incórrer en frau o plagi.

En cas contrari, conec i accepto les mesures disciplinàries o sancionadores que corresponguin d'acord amb la normativa aplicable.

Lleida, a 3 de juny de 2020

Signatura:

Júlia Tudela Llovera

RESUM

Aquest treball analitza l'explotació d'animals salvatges dins la indústria turística amb la finalitat d'entretenir les persones que visiten les diferents destinacions arreu del món. Un pas previ a l'anàlisi ha estat la recerca de les diferents pràctiques d'explotació animal que existeixen en tots els àmbits, des de l'explotació per l'obtenció d'aliments fins a l'explotació per l'oci i l'entreteniment, essent aquest últim l'objecte d'estudi. Els animals en l'oci i l'entreteniment es poden situar en tres categories diferents: les activitats que porten a la mort immediata com la caça i la pesca, les de gaudi fins a arribar a la seva mort com la tauromàquia i les d'observació i/o interacció. Aquestes últimes han estat el punt d'anàlisi del treball. A més a més, aquest estudi presenta una sèrie d'alternatives per fomentar un turisme sostenible basat en l'ètica i el benestar animal. Pel que fa als resultats d'aquest treball, s'ha seguit un procediment per poder assolir els objectius. Primerament, s'ha realitzat una recerca de diferents atraccions turístiques, tenint en compte les activitats en què els animals es troben tant en captivitat com en llibertat. La recerca de les atraccions turístiques, juntament amb l'anàlisi de les ressenyes que han realitzat els participants a aquestes activitats ha estat mitjançant la plataforma *TripAdvisor*. Un cop seleccionades, s'ha efectuat una descàrrega massiva d'opinions via *WebHarvy* per saber quina és l'opinió general dels visitants. Finalment, s'han analitzat les ressenyes i s'han realitzat mapes per representar d'una forma més visual els resultats. Aquestes representacions gràfiques s'han plasmat mitjançant el programari *VosViewer*.

Així doncs, gràcies a la investigació s'han extret una sèrie de conclusions com ara que els turistes avantposen el seu gaudi personal per sobre el benestar dels animals, tanmateix, no són conscients del que hi ha darrere d'aquestes pràctiques o si ho són les ignoren.

PARAULES CLAU

Paraules claus: animals, captivitat, explotació, turisme salvatge, entreteniment i turistes.

ABSTRACT

This work analyses the wildlife exploitation inside the tourism industry with the purpose of entertain people who visits different destinations around the world. A previous step to the analysis has been the research of the different animal exploitation practices that exist in all the fields, from obtaining food exploitation to entertainment and leisure exploitation, the last one is the purpose of this study. Animals in the leisure and entertainment can be situated in three different categories: the activities that lead immediately to death like hunting or fishing, activities that lead entertainment until its death such as bullfighting and activities that lead interaction and/or observation. The last ones have been the central point of the analysis in this work. In addition, this study presents a series of alternatives to promote a sustainable tourism based on the ethics and the animal welfare. In terms to the results of this work, a method has been followed to achieve the objectives. Firstly, a research has been carried out for different tourist attractions, taking into account the activities in that the animals stay in captivity and in freedom. The research of tourist attractions, together with the analysis of the reviews that the participants have done to these activities has been searched through *TripAdvisor* platform. Once selected, has carried out a massive opinions download by *WebHarvy* to know the general opinions of the visitors. Finally, have been analysed the reviews and have been realized maps to represent results in a more visual way. These graphics representations have been expressed through the *VosViewer* program.

Therefore, thanks to the investigation have been extract a series of conclusions such as the tourists put before their personal leisure above the animal welfare, however, they are not conscious of what there are behind of these practices or may be their ignored them.

KEY WORDS

Key words: animals, captivity, exploitation, wildlife tourism, entertainment and tourist.

ÍNDEX O SUMARI

1. Introducció	9
2. Marc teòric	11
2.1. Turisme i animals	11
2.2. Especisme	13
2.3. Explotació animal	14
2.3.1. En l'alimentació	14
2.3.2. En la vestimenta	14
2.3.3. En l'experimentació	15
2.3.4. En l'oci i l'entreteniment	15
2.4. L'ús animals com a entreteniment	16
2.4.1. Gaudir fins arribar a la mort immediata	17
2.4.1.1. La caça	17
2.4.1.2. La pesca	19
2.4.2. Gaudir fins la seva mort	21
2.4.2.1. La tauromàquia	21
2.4.3. Gaudir mitjançant l'observació	23
2.4.3.1. Animals en captivitat	23
2.4.3.1.1. Els zoològics	25
2.4.3.1.2. Els circs	30
2.4.3.1.3. Els aquaris	32
2.4.3.1.4. Els delfinaris	34
2.4.3.2. Animals en llibertat	37
2.4.3.2.1. Aprovisionament	38
2.4.3.2.2. Albirament	39
2.5. Turisme ètic i responsable	41
3. Metodologia	43
4. Resultats	47
4.1. Loro Parque	47
4.2. Luwak Civet Coffe	49
4.3. Nikulin Moscow Circus	51

4.4. Giraffe Manor	53
4.5. Pig Beach	55
4.6. Whale Warching Sydney	57
4.7. Ressenyes negatives	59
4.8. Plaza de Toros de Las Ventas	62
4.9. Ressenyes negatives de la Plaza de Toros de Las Ventas	64
5. Conclusions	68
6. Bibliografia	71

ÍNDEX D'IMATGES

- Figura 1 i 2: Organigrama sobre les activitats en el món de l'oci
- Figura 3: Caça d'un lleó
- Figura 4: Caça d'un elefant
- Figura 5: El mar tenyit de vermell a Les Illes Feroe
- Figura 6: Festes de Sant Fermí
- Figura 7 i 8: Instal·lacions d'un zoològic
- Figura 9: Floquet de neu
- Figura 10: Entrenament d'un elefant en un circ
- Figura 11: Elefant realitzant un espectacle en un circ
- Figura 12: Tyke al centre de la ciutat de Honolulu
- Figura 13: Instal·lacions d'un aquari
- Figura 14: Espectacle amb dofins
- Figura 15: Honey, el dofí abandonat
- Figura 16: Albirament de balenes
- Figura 17 i 18: Campanyes publicitàries en contra dels animals com a entreteniment
- Figura 19: Taula del total de ressenyes descarregades
- Figura 20: Mapa de concurrència de termes sobre Loro Parque
- Figura 21: Puntuació i ressenyes Loro Parque
- Figura 22: Mapa de concurrència de termes sobre Luwak Civet Coffe
- Figura 23: Puntuació i ressenyes Luwak Civet Coffe
- Figura 24: Mapa de concurrència de termes sobre Nikulin Moscow Circus
- Figura 25: Puntuació i ressenyes Nikulin Moscow Circus
- Figura 26: Mapa de concurrència de termes sobre Giraffe Manor
- Figura 27: Puntuació i ressenyes Giraffe Manor
- Figura 28: Mapa de concurrència de termes sobre Pig Beach
- Figura 29: Puntuació i ressenyes Pig Beach
- Figura 30: Mapa de concurrència de termes sobre Whale Watching Sydney
- Figura 31: Puntuació i ressenyes Whale Watching Sydney
- Figura 32: Mapa de concurrència de termes sobre les ressenyes negatives
- Figura 33: Mapa de concurrència de termes sobre la Plaza de Toros de Las Ventas

Figura 34: Puntuació i ressenyes la Plaza de Toros de Las Ventas

Figura 35: Mapa de concurrència de termes sobre les ressenyes negatives de la Plaza de Toros de Las Ventas

Figura 36: Taula resum de les atraccions turístiques de les ressenyes positives i negatives

FEDEI

1. INTRODUCCIÓ

Ens situem en un context en què la societat està més receptiva als canvis. Estem vivint una època de globalització que cada vegada caracteritza més el nostre estil de vida. Hi ha hagut una expansió considerable per la fàcil accessibilitat que tenim de la informació a escala mundial, gràcies a les noves tecnologies. La tecnologia ha estat una peça clau pel creixement i el desenvolupament del turisme, el qual s'ha convertit en un efecte globalitzador i en una activitat multisectorial.

La indústria turística ha experimentat una gran diversificació, fins a convertir-se en un dels sectors econòmics més rellevants. Aquesta diversificació ha creat noves formes de turisme a destinacions de tot el món, que se centren en diferents punts d'interès relacionats amb el turisme d'oci i de vacances, amb el turisme familiar, amb el turisme de negocis, amb el turisme de salut, amb el turisme religiós, entre d'altres. El turisme d'oci i de vacances és el més transcendental, tot i que cada turista l'adapta als seus interessos. Però, hem reflexionat en què si els nostres interessos personals poden causar greus impactes cap a tercers? A l'hora de plantejar-nos aquesta pregunta ens imaginem diferents factors, com ho podria ser el planeta terra, les persones treballadores, la població de països empobrits econòmicament o la fauna. Aquest últim és el protagonista pel que fa als recursos turístics en aquest Treball de Final de Grau.

Per dur a terme aquest treball m'he proposat una pregunta d'investigació: En són conscients els turistes que participen en activitats relacionades amb els animals com a entreteniment de l'explotació que comporta? Així doncs, m'agradaria poder resoldre aquesta pregunta al llarg de la realització del treball. A més, també m'he plantejat una sèrie d'hipòtesis a partir de les quals m'han motivat per iniciar aquesta investigació. Aquestes suposicions són tres: La societat no té suficients coneixements del que comporten aquestes activitats. Si fos així, la gran majoria deixaria de participar-hi. La segona, és que part de la societat que sí que n'és conscient, hi continua acudint, ja que anteposen el seu gaudi personal respecte a una vida sencera. L'última hipòtesi és que a la gent els resulta satisfactori veure animals salvatges sotmesos a actes impropis. La qual cosa confirmaria el fet que l'espècie humana es creu superior a qualsevol altra.

Els objectius que es pretenen assolir mitjançant la realització del treball són els següents:

- Investigar les diverses formes d'explotació animal en la indústria turística.
- Aprofundir en els coneixements sobre aquest tipus de turisme: els efectes de la captivitat, les conseqüències d'aquesta i les diferències que es presenten respecte a les activitats en què l'animal es troba en llibertat.
- Poder oferir un punt de vista diferent pel que fa al turisme salvatge, presentant alternatives com agències que ofereixen altres tipus d'atraccions turístiques basades en la sostenibilitat i l'ètica.

2. MARC TEÒRIC

2.1 TURISME I ANIMALS

“La noció de que és divertit veure animals sent coaccionats per actuar com maldestres humans, o entretingut veure a animals forts reduïts i acovardits per cops i fuetades, dona suport a la vella idea que som superiors a animals d’altres espècies i tenim dret a dominar-los”.

Dr. Desmond Morris, antropòleg i expert en comportament animal.

Segons Cohen, el turisme és l’activitat en què s’explora les relacions entre humans i animals, en un context on s’ofereixen diverses formes d’interacció, sigui mitjançant l’albirament, la caça, la pesca... Cohen, principalment, destaca que gran part de la interacció humans-animals es produeix al turisme salvatge.

Els animals s’han vist involucrats als viatges i al turisme de recreació d’una manera o d’una altra des dels inicis de les civilitzacions (Markwell, 2015). Aquestes pràctiques basades en animals contribueixen amb el gaudiment dels turistes i es perceben com llocs d’entreteniment, de relaxació i de sortides orientades a les famílies, mentre que els motius educacionals sempre han estat menys importants (Shani, 2009).

Una qüestió, que avui dia ha rebut una consideració menys ètica amb l’estudi del turisme, és la preocupació i el problema relacionat amb la gestió i les operacions d’atractius turístics. Aquestes inclouen parcs temàtics, zoològics, aquaris, circs, entre d’altres, els quals es consideren unes de les pràctiques massives dels turistes. L’any 2006, es va informar que aproximadament 185 milions de persones van visitar 25 parcs temàtics i atraccions arreu del món. Acord amb l’Associació de Parcs de Diversió i Atraccions (IAAPA), més de 600 parcs temàtics estan únicament operatius als Estats Units, és a dir, s’estima que la meitat de la població americana ha visitat almenys un d’aquests parcs. Fent referència als zoològics, l’observació de la vida salvatge en captivitat ha resultat ser una de les activitats d’oci amb més rellevància per la societat contemporània. Myra Shackley afirma que: “Per molts segments de mercat, observar la vida salvatge en el seu hàbitat natural es majoritàriament car i/o perillós i requereix viatjar a destinacions remotes. Per aquest motiu, es van establir atraccions turístiques

que inclouen vides salvatges en algun tipus de captiveri i que constitueix en localitzacions institucionals per al públic en general. Aquestes localitzacions institucionals impliquen l'exhibició de la vida salvatge, aquestes atraccions no són homogènies i serveixen en funció dels seus objectius, de les espècies, de les activitats que ofereixen als visitants i del nivell de confinament experimentat per la vida salvatge". Moltes atraccions d'animals en captivitat fan referència a zoos, parcs aquàtics, aquaris, parcs temàtics i safaris (Shani, 2009). EL turisme es basa amb la recerca humana de la satisfacció personal (Burns, 2015).

2.2 L'ESPECISME

L'especisme és la discriminació moral de l'individu per pertànyer a una altra espècie, és un tipus de prejudici molt similar al sexisme i al racisme. Aquest terme es presenta escrit per primera vegada en anglès *speciesism* el 1970 pel psicòleg Richard D. Ryder, al llibre “Animals, Menand Morals: An inquiry into the Maltreatment of Non-Humans”. Posteriorment, va ser presentat per primer cop en castellà el 1979, al “Diccionario de Filosofía” de Ferrater Mora.

Aquest és el causant fonamental de l'explotació animal per part dels éssers humans, ja que se'ls impedeix qualsevol mena de consideració moral. Per tant, no són respectats ni tractats justament. Tot això, és donat a terme des d'una perspectiva de propietat perquè els animals són considerats legalment i jurídicament com propietats humanes, amb el consentiment de tractar-los com a objectes, amb fins lucratiu i/o utilitzant-los en funció dels nostres desitjos, tradicions o gustos (Infoanimal, 2020). Com a resultat d'això, els éssers humans exploten als animals al llarg de la seva vida, fent-los servir per obtenir diferents recursos: per la vestimenta, per l'alimentació, per la diversió, entre altres (Horta, 2020).

2.3 EXPLOTACIÓ ANIMAL

L'exploració animal consisteix en l'ús que fa l'ésser humà d'aquests, amb la finalitat d'obtenir els màxims beneficis. Aquesta activitat es basa en la crueltat, especialment quan l'exploració va en contra dels instints animals o amb situacions de por o inseguretat (Ética Animal, 2020). Hi ha diferents categories a l'hora de parlar de l'exploració animal, que són les següents:

- Obtenció alimentària
- Obtenció de vestimenta
- Experimentació
- Oci i entreteniment

2.3.1 En l'alimentació

L'ús dels animals destinats al menjar o a la producció és el tipus d'exploració més abusiva a escala mundial. És una tècnica que porta existint durant tota la història de la humanitat, pel qual es considera una activitat rutinària i convencional, sense cap mena de perjudici.

A causa d'aquesta exploració, els animals experimenten unes condicions precàries: la falta d'higiene dels mateixos i de les mateixes granges és tan abundant que això els comporta una mala salut que es transmet en el producte final (Ética Animal, 2020).

2.3.2 En la vestimenta

L'obtenció dels teixits de pell dels animals comporten un procés d'exploració. A la majoria dels animals destinats a les indústries alimentàries ja se'ls hi treu la pell per la futura fabricació de vestimenta. Les pells que s'utilitzen són les següents: llana, cuir, plomes i seda (Ética Animal, 2020).

2.3.3 En l'experimentació

L'experimentació animal és el fet d'utilitzar animals als laboratoris per diversos propòsits dedicats a la ciència, entre els quals s'hi troba: la cosmètica, les investigacions biomèdiques i oftalmològiques, les eines educatives, etc. Aquest tipus d'explotació és la menys visible (Ética Animal, 2020).

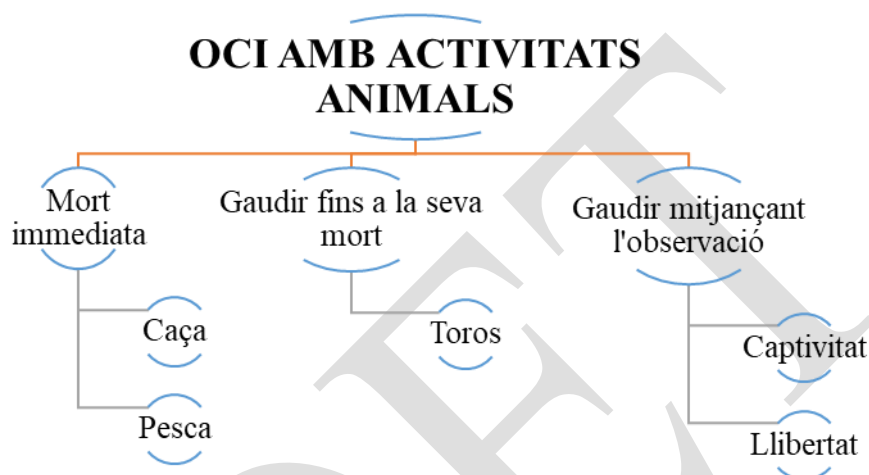
2.3.4 En l'oci i l'entreteniment

Aquesta pràctica es refereix a qualsevol animal que s'utilitza per actuar, realitzar, lluitar i/o matar pel gaudi dels humans. Aquests animals són explotats i maltractats solament pel fet d'entretenir i a més a més, són reclutats de manera obligatòria perquè siguin artistes. A la majoria d'animals, els treuen del seu entorn natural per realitzar actes i trucs que no són típics de la seva conducta i impropis de la seva espècie i això els hi priva de fer qualsevol cosa. Les seves vides consisteixen en un abús constant pel simple fet d'entretenir i de donar oci. Aquest fet, causa greus problemes tant pel benestar animal com per la conservació d'espècies. Aquest mètode és dona molt en la indústria del turisme i els que més pateixen l'espectacle són els animals salvatges. Hi ha diverses activitats amb animals el qual ells fomenten l'entreteniment i l'oci (Ética Animal, 2020).

2.4 L'ÚS D'ANIMALS COM A ENTRETENIMENT

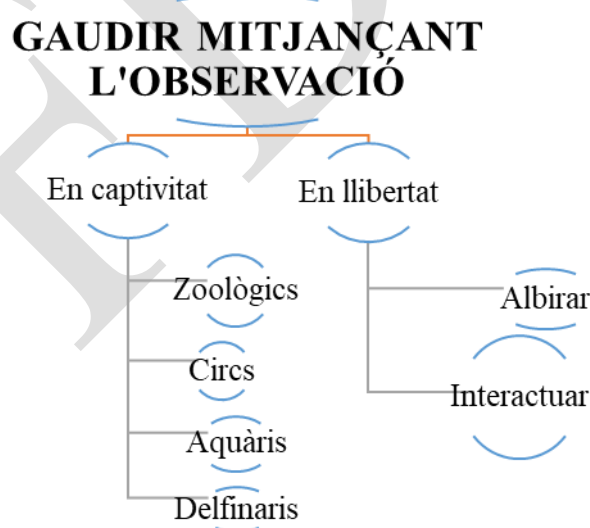
Les activitats es divideixen en tres categories diferents: La primera, són activitats que porten a la mort immediata de l'animal. La segona categoria consisteix a gaudir dels animals fins que arriben a la mort. Per últim, l'observació dels animals.

Figura 1: Organigrama sobre activitats amb animals en el món de l'oci

Font: Elaboració pròpia

Figura 2: Organigrama sobre l'observació i interacció amb animals

Font: Elaboració pròpia

2.4.1 Activitats que porten a la mort immediata

2.4.1.1 La caça

En temps històrics, la caça era considerada una activitat fonamental per la supervivència humana, però aquesta activitat ha anat evolucionant. Avui dia, es qüestiona la seva necessitat, ja que la majoria de gent que es dedica a la caça ho fa simplement per satisfacció pròpia. Aquesta pràctica comporta unes greus conseqüències a tercers: les mateixes víctimes, les seves cries, el medi ambient, l'extinció d'espècies, etc (PETA, 2020).

Figura 3: Caça d'un lleó

Font: focusingwildlife.com

Figura 4: Caça d'un elefant

Font: africahunting.com

▪ La caça en conserva

La caça en conserva o també coneguda amb el terme “Canned hunting” amb anglès, es realitza en un recinte tancat, on les probabilitats d'errada estan reduïdes. Així doncs, qui caça es troba en una posició més avantatjosa respecte a l'animal, ja que se'ls impedeix escapar. Majoritàriament, estan impeditos per dos factors: per recintes tancats o bé pel contacte humà, ja que aquests animals solen ser cries que han estat alimentades per humans. Aquest fet comporta que estiguin familiaritzats amb la presència humana.

Aquesta pràctica es duu a terme solament per diversió, ja que en aquesta ocasió, els animals no tenen ni el dret ni l'oportunitat d'escapar-se (Wildlife Rescue & Rehabilitation, 2016). Aquest tipus de caça ha guanyat molta popularitat a Sud-àfrica, la qual cosa està posant en perill la protecció d'espècies. La gran majoria d'aquests animals són lleons (FAADA, 2020a).

▪ La caça com a esport

Molts caçadors diuen que opten per fer “una caça ètica”, l’anomenen caça d’esport. Aquesta consisteix en una recerca i captura ètica, esportiva i legal de la vida de l’animal salvatge, situat a l’aire lliure. De manera que el caçador no té cap avantatge respecte a l’animal.

“El que és fonamental per la caça ètica, és la idea de persecució justa. Aquest concepte aborda l’equilibri entre el caçador i el caçat. És un equilibri que permet als caçadors tenir èxit ocasionalment, mentre que els animals generalment eviten ser capturats”

(Beyond Fair Chase de Jim Posewitz p.57)

2.4.1.2 La pesca

La pesca és una activitat que es practica des de la prehistòria, amb la finalitat de subministrar aliments. És una de les pràctiques més antigues. Al principi dels temps es realitzava per capturar i recol·lectar espècies per al consum propi, però això ha anat evolucionant fins a arribar a ser un negoci mercader constant i creixent. A més, s'ha convertit en una pràctica per l'entreteniment. De manera que hi ha diferents tipus de pesca: la pesca recreativa realitzada, majoritàriament, a les aigües dolces i la pesca abusiva, que es realitza a les aigües salades (EsPesca, 2020).

A les aigües salades, també es duu a terme la caça als oceans. Sobretot la de taurons, la de balenes i la de dofins. La primera és molt comuna als Estats Units i al Golf de Mèxic, es pot fer de forma recreativa o de forma comercial. La segona és molt comuna a països com el Japó, Islàndia i Noruega. La reproducció de les balenes es produeix amb un ritme molt lent i per això aquesta espècie està molt protegida. Finalment, la tercera és molt comú als països com el Japó i Dinamarca (Greenpeace, 2020).

▪ La sobreexplotació pesquera

El fet que els aquaris s'hagin convertit en una atracció turística ha comportat l'acceleració de l'extinció de les espècies marines. El principal problema de l'explotació pesquera és la disminució i la supervivència de les espècies vulnerables. Aquestes pràctiques impliquen un fort impacte ambiental i social. A més a més, els governs han renunciat a la pesca sostenible (EsPesca, 2020).

▪ La pesca sostenible

La pesca sostenible consisteix a mantenir la població de les espècies marines per garantir la supervivència, respectant el medi natural. Són tècniques de pesca que no tenen un impacte negatiu per a l'ecosistema i són imprescindibles per evitar la sobreexplotació dels mars i els oceans (Centreinteractiudelpeix, 2020).

▪ **Exemple d'un cas en l'actualitat: La caça de balenes a les Illes Feroe**

A les Illes Feroe, un arxipèlag de Dinamarca, cada any se celebra una tradició que s'ha anat transmetent de generació en generació. Aquest ritual consisteix en esbudellar a centenars de cetacis com balenes i dofins. Els feroesos ho fan per celebrar i donar la benvinguda a l'estiu i per la migració d'aquestes espècies cap al nord, en cerca de temperatures baixes. Aquesta matança està oberta al públic i s'anomena "El mar tenyit de vermell" (Lavanguardia, 2018). Avui en dia, s'ha convertit en un punt d'atracció turística.

Figura 5: El mar tenyit de vermell

Font: lavanguardia.com

2.4.2 Activitats per gaudir fins a la mort de l'animal

2.4.2.1 Estudi de cas: La tauromàquia

La tradició de la tauromàquia o més ben coneguda com la correguda de toros, se situa a l'Imperi Romà, on la seva finalitat era oferir violència de forma gratuïta. Era un espectacle obert al públic i es realitzava en un recinte tancat, on combatien el toro i l'home.

Avui en dia, a Espanya la tauromàquia es considera una festa nacional, la qual es determina com a “art”. Consta d'un guió establert rígidament a partir d'una sèrie de normes, usos i tradicions que han anat evolucionant amb els segles. El món de la tauromàquia té el seu propi protocol anomenat *Litúrgia Taurina*, tenint en compte que aquest ritual comença abans de la plaça. Aquesta pràctica s'ha prohibit a Illes Canàries i a Catalunya (Servitoro, 2020).

▪ L'espectacle

L'espectacle es pot realitzar en una plaça o en un amfiteatre, on es van deixant als toros d'un a un per lidiar-los. Normalment, són sis toros, dos per cada torero. El terme de lidiar al toro o torejar al toro consisteix en anar provocant a l'animal per envestir-lo amb el moviment d'una capa. Quan el torero comença, ha d'esquivar l'envestida del toro fins que finalment li dona la mort amb diferents tècniques.

La correguda comença amb una desfilada de tots els toreros i de tot el personal que treballa a la sorra. S'inicia la desfilada amb dos “alguacillos” que munten a cavall, des de la porta de les quadrilles fins a la zona de la Presidència. Darrere d'aquests hi ha els toreros, juntament amb els membres de la quadrilla i els “mozos” amb les mules, ja que s'encarreguen de recollir els toros morts.

Quan els toros surten, comença la lidia. El torero mantindrà una lluita en tot moment amb l'animal, tractant de sotmetre'l. L'espectacle es divideix en tres terços; l'últim terç es divideix en el *terç de vares*, el *terç de les banderilles* i el *terç de la mort*. L'espectacle té una durada d'unes dues hores aproximadament (Servitoro, 2020).

▪ Benestar de l'animal

Segons la OIE (Organització Mundial de Sanitat Animal) les sis directrius que es van establir als animals per tenir un benestar amb condicions, van ser adoptades per 174 països el maig del 2005, en aquestes directrius no s'inclou el toro de lidia. Això significa que no està inclòs al benestar animal.

La OIE inclou les pràctiques com a benestar animal:

- El transport dels animals.
- El sacrifici i la matança amb fins profilàctics (medicaments, tractaments...).
- Utilització dels animals com a investigació i educació.
- Control de gossos abandonats.
- Animals obligats a les feines del treball.
- Animals destinats a l'alimentació.

Com s'anuncia a l'article III – 121 de la Comissió Europea: *“Els animals són éssers amb capacitats de sentir emocions i els països de la UE han de posar de la seva part per proporcionar unes bones condicions amb relació al benestar, però respectant els rituals religiosos i tradicions culturals”*.

▪ Exemple d'un cas en l'actualitat: Les festes de Sant Fermí

Les festes de Sant Fermí, conegudes com “los sanfermines” és una festa que se celebra cada any a Pamplona, Navarra. Temps enrere era una festa religiosa on se celebrava Sant Fermí, el patró de la ciutat. Al segle XIV, es va decidir que per portar als toros fins a la plaça s'havia de córrer davant d'ells amb la finalitat de guiar-los.

En l'actualitat, aquesta festa es coneix internacionalment i consisteix en un grup de persones, principalment joves, que corren uns 850 metres fins a arribar a la plaça de toros de la ciutat; lloc on es durà a terme el “encierro del toro”. En total són sis toros salvatges i sis toros mansos. (Liu, 2016)

Figura 6: Festes de Sant Fermí

Font: lavanguardia.com

2.4.3 Gaudir mitjançant l'observació

El turisme salvatge és un turisme que es basa en trobades amb animals no domèstics (Higginbottom & Scott, 2004). En altres paraules, són els viatges a destinacions on el principal objectiu consisteix en visitar i interactuar amb la fauna local. Segons Carr, les experiències dels turistes han estat dissenyades per atendre els desitjos de la població humana, utilitzant als animals com a productes (Lovelock & Lovelock, 2013).

El turisme salvatge es divideix en diverses activitats, com ara el turisme d'observació d'animals, basat en la interacció i l'observació dels que estan en llibertat; el turisme captiu que es distingeix per tenir els animals confinats, principalment són zoològics, parcs temàtics, santuaris, aquaris, circs i espectacles on exhibeixen als animals; i el turisme de caça i pesca (Higginbottom & Scott, 2004).

Segons Ballantyne, Packer, Hughes, Dierking, les experiències del turisme salvatge comporten impactes, tant positius com negatius per ambdues parts que hi participen. Pels turistes, els impactes són majoritàriament positius perquè tenen una major apreciació i connexió amb la naturalesa i una responsabilitat personal pel medi ambient. En canvi, pels animals són positius i negatius. Els impactes positius fan referència als ingressos per la protecció i la gestió sostenible de la vida salvatge. Pel que fa als impactes negatius són les malalties, les lesions, les alteracions de les conductes naturals, la contaminació i la destrucció dels hàbitats (Roy Ballantyne et al., 2011).

2.4.3.1 Animals en captivitat

Una gran part dels animals han nascut en captivitat, per la qual cosa desconeixen la llibertat. Aquests han nascut amb unes condicions de vida diferents de les que els pertoca naturalment, és a dir, presenten una alteració en el seu comportament. Tot i això, tant els animals que són capturats i els que creixen en captivitat, els fan servir per diferents espectacles, amb la finalitat d'entretenir i de guanyar un benefici econòmic (H. Hediger, 2013). Alguns estudis promouen que el turisme salvatge té efectes positius, ja que la contribució dels visitants enforteix la conservació d'espècies que es troben en perill d'extinció (Lovelock & Lovelock, 2013).

Segons Gates & Ellis (1999), la majoria de zoos i aquaris utilitzen els espectacles i l'alimentació dels animals com a programes per ensenyar als visitants la vida salvatge. Les actuacions han estat molt populars en la història, tot i que en la majoria de casos comporten impactes negatius. No obstant això, encara hi ha un debat considerable sobre l'ètica i els resultats educatius dels programes, ja que es reclama l'explotació i la manipulació per obtenir un benefici humà. Actualment, encara existeixen aquestes controvèrsies sobre el tema de la captivitat (R Ballantyne et al., 2007).

2.4.3.1.1. Els zoològics

L'origen dels zoològics es troba en els romans, ja que van ser els primers a criar animals per l'entreteniment propi. El seu entusiasme per aquestes pràctiques es va intensificar, de tal manera que es va escollir un tigre per entregar-lo a Caesar Augustus com a obsequi. Més tard, l'emperador Trajan va organitzar durant 123 dies consecutius els jocs per celebrar la conquesta de Dacia. Milers d'animals van ser sacrificats, incloent-hi lleons, tigres, elefants, rinoceronts, girafes... Els jocs eren molt populars a totes les zones de l'Imperi, es realitzaven en un amfiteatre de sorra. Els primers zoos moderns es van fundar a Viena, Madrid i París al segle XVIII i, a Londres i Berlín al segle XIX. Els primers zoos americans es van establir a Filadèlfia i Cincinnati als anys 70. Avui en dia, els Estats Units d'Amèrica tenen centenars de zoos i són visitats per milions de persones cada any (Jamieson, 2008).

La definició de zoo ha evolucionat molt, però el seu significat depèn de la percepció de cadascú. El zoològic es defineix com aquell establiment on els animals salvatges són mantinguts per l'exhibició i perquè els visitants tinguin accés a ells (Hosey et al., 2009). Els zoològics destaquen per tres objectius principals que són: l'educació, la conservació i la investigació.

- **Educació**

Segons la Directiva d'Estats a l'article 3(2), s'estableix que els zoològics han de promoure l'educació pública i tractar de crear consciència en la relació a la conservació de la biodiversitat, proporcionant informació sobre les espècies exhibides i els seus hàbitats naturals (Procter, 2012). Tot i aquesta llei, moltes organitzacions, fundacions i associacions en contra dels zoològics han manifestat diferents opinions, ja que relacionen l'educació que haurien de transmetre als visitants amb l'entreteniment. Per exemple, la fundació *Born Free* comenta que veure animals en entorns artificials en comptes del seu hàbitat natural, no ajuda a educar als visitants sobre l'espècie a la naturalesa. A més, que els visitants als zoològics aprenen poc de com es comporta un animal en captivitat i se'n van amb una realitat distorsionada i inexacta del comportament de l'espècie (BORN FREE, 2020).

Un altre exemple és la fundació *FAADA*, el qual comenta que la majoria de zoos no disposen d'un personal especialitzat, per tal de realitzar visites guiades i xarrades educatives. La seva educació es basa en fer espectacles d'animals salvatges com ara aus, lleons marins, foques, etc. Aquests espectacles s'anuncien com "educatius" però no contribueixen en cap formació al públic ni aporten informació rellevant. Al contrari, transmeten un missatge erroni sobre la captivitat i presentant els animals a través d'espectacles, incloent-hi fins i tot interaccions entre ells (FAADA, 2020f).

▪ Conservació

Segons la Directiva d'Estat a l'article 3(1), s'exigeix que als zoològics es comprometin almenys amb una de les quatre mesures de conservació. Aquestes mesures inclouen: investigació científica a partir de la conservació d'espècies, capacitar habilitats de conservació, cries en captivitat d'animals salvatges i repoblació o reintroducció d'espècies a la naturalesa (Procter, 2012). Tot i aquesta llei, moltes organitzacions, fundacions i associacions en contra dels zoològics han manifestat diferents opinions, ja que relacionen la conservació amb la propagació. Per exemple, la fundació *Born Free* comenta que molts zoològics justifiquen mantenir als animals en captivitat perquè contribueixen amb la conservació de la seva espècie per a després re-introduir els animals a la naturalesa i mantenir-los contra una extinció de la seva espècie. Tot i aquestes declaracions, s'ha demostrat que la majoria d'espècies que estan als zoològics no estan en perill d'extinció (BORN FREE, 2020). També la fundació *FAADA*, afirma que els zoològics elaboren programes de cria encara que no s'introdueixin a la naturalesa. Els animals es mantenen en captivitat únicament per exhibició, com si formessin part d'una col·lecció (FAADA, 2020f).

▪ Investigació

Segons indica la Directiva d'Estats, s'exigeix als zoològics que participin i contribueixin a la investigació científica per aportar beneficis a les espècies. La investigació ha de ser realitzada per instituts d'educació superior o científics (Procter, 2012).

A més a més, aquests estudis no aporten valor cap al món animal, ja que se centren a estudiar problemes sobre el comportament en captivitat, els quals no es poden observar quan aquests animals estan en captivitat (FAADA, 2020f).

▪ Les instal·lacions

Les condicions en les quals viuen els animals es troben molt allunyades pel que fa al seu hàbitat natural. Cap centre pot reproduir la complexa biodiversitat dels hàbitats de cada espècie. Els espais s'han de limitar i resulten insuficients pels animals allotjats. A més d'estar restringits, són espais asèptics amb estructures artificials i sense cap mena de naturalització ni enriquiment. Als zoològics, els animals tenen pocs estímuls i estan privats de desenvolupar les seves conductes pròpies de la seva espècie o les relacions socials i reproductives (FAADA, 2020e). Els problemes atribuïbles a les instal·lacions dels zoos contemplen la falta d'espai, l'aïllament i la carència d'estímuls a conseqüència de viure en zones desnaturalitzades (FAADA, 2020h).

Figura 7: Instal·lacions de lleons en captivitat

Font: Turismo-responsable.com

Figura 8: Instal·lacions d'un elefant en captivitat

Font: turismoencatalunya.es

▪ Efectes de la captivitat

La zoocosis és una de les malalties més comunes dels animals que es troben en captivitat, és una malaltia crònica i es desenvolupa a causa de l'estrès. Això és a causa de les instal·lacions i al confinament que pateixen (Maulana, 2018). A conseqüència d'aquest fet, els animals poden arribar a desenvolupar una àmplia diversitat de patologies i comportaments anormals pel fet de viure en captivitat, com ara trastorns alimentaris, autolesions, agressivitat, coprofàgia que consisteix a jugar i menjar-se els propis excrements, és molt comú en ximpanzés i goril·les, apatia que consisteix a no reaccionar a cap estímul, comportaments estereotipats que consisteixen a realitzar accions de manera compulsiva i repetitiva, pacing que consisteix en circular de forma repetitiva, jocs amb la llengua com ara llepar les parets (molt comú de les girafes), entre

moltes altres. Aquests problemes també s'atribueixen a les instal·lacions dels zoològics i de la falta d'espai, ja que tot va relacionat (FAADA, 2020g).

▪ Zoo XXI

Zoo XXI és una proposta internacional per la reconversió dels zoològics amb l'objectiu d'adaptar-ho a la ciència i a l'ètica de la nostra època. Zoo XXI pretén ser un zoo més autòcton per ajudar i atendre als animals rescatats o ferits, també pretén ser un centre de recuperació i educació. Té la finalitat de frenar la reproducció exòtica dels animals i enviar-los a santuaris i reserves. A més de pretendre ser un zoo més científic, tecnològic i educatiu (ZOOXXI, 2015).

Com explica Leonardo Anselmi, activista dels drets dels animals i del medi ambient: “Zoo XXI és una iniciativa impulsada el 2010 que consisteix en un model de zoo totalment nou, el qual passa de l'explotació animal a la defensa dels animals com individus i com a espècies”. Anselmi, va desenvolupar l'estratègia per declarar Barcelona com a ciutat *VegFriendly* i va coordinar el projecte ZooXXI, el qual va ser aprovat l'any 2019. El zoo de Barcelona està obert des de l'any 1892. Amb el canvi de pensament de la societat, s'ha anat disminuint el nombre de visitants del zoològic. A la mateixa entrevista, Anselmi diu que: “es va començar a investigar les conseqüències del tancament dels zoos arreu del món i sobre la futura destinació dels animals. Volíem veure quines eren les motivacions pel qual els zoos tancaven. A més de poder crear escenaris per a què això no succeís, aquesta era la nostra estratègia. El que vam descobrir és que el 5% dels animals acabaven a altres zoos, alguns altres en llocs millors com ara santuaris o reserves, però la gran majoria acaben en circs, restaurants de menjar exòtics...” (Matosas Soler et al., 2017).

▪ **Exemple d'un cas en l'actualitat: El Floquet de Neu**

Floquet de neu era un goril·la albi de Guinea Equatorial. L'any 1966 un caçador va matar a una família de goril·les, entre aquests membres s'hi trobava el conegut *Floquet de Neu*. Un any després, va ser transportat al Zoo de Barcelona. En aquest zoo, va viure trenta-sis anys en captivitat i l'any 2003 va morir per culpa d'un càncer de pell. Floquet de neu es va fer famós mundialment i va sortir a la revista *National Geographic* (Zoo Barcelona, 2016).

Figura 9: Floquet de neu

Font: zoobarcelona.cat

2.4.3.1.2 Els circs

L'ús dels animals en els circs es remunta a l'antiguitat. Territoris com l'Antiga Grècia, Roma, Egipte i Índia van dur a terme pràctiques que tractaven de mantenir als animals salvatges com a parts d'exhibicions. A l'Imperi Romà, milers d'animals salvatges i exòtics eren enviats a diferents ciutats del territori per practicar diferents tipus d'espectacles.

Els circs són un exemple de l'entreteniment amb animals cap als humans. Moltes espècies animals, sobretot salvatges i exòtiques, com ara tigres, elefants, óssos, lleons, zebres, ximpanzés, etc. Són entrenats i domesticats per realitzar espectacles i trucs amb la finalitat entretenir i divertir al públic (FAADA, 2020b)

▪ L'entrenament i els espectacles

Segons PETA, «l'entrenament és una agressió psicològica i fisiològica cap a l'animal, on les tècniques que són utilitzades són impròpies per a ells i el seu benestar. L'animal és forçat i obligat a adoptar comportaments anormals i artificials» (ADDA, 2002). Els animals estan sotmesos a l'actuació per part dels educadors o domadors, de manera que s'altera el seu comportament natural. L'entrenament dels animals salvatges implica en la majoria dels casos, l'ús de tècniques violentes per aconseguir l'estat de submissió. Les eines que utilitzen els entrenadors són molt varies, com ara piques elèctriques, pals de ferro, fuets, ganxos... L'objectiu principal és aconseguir el domini absolut de l'animal. Al moment de l'espectacle en directe, els animals han de realitzar tot mena d'acrobàcies i trucs (FAADA, 2020b).

Figura 10: Entrenament d'un elefant

Font: peta.org

Figura 11: Elefant realitzant un truc en un circ

Font: abogacia.es

▪ El transport

Els cirks estan en constant moviment durant quasi tot l'any. El mitjà de transport que utilitzen pels animals són els camions gàbies, els quals es caracteritzen per carruatges estrets i amb barrots de ferro de pocs metres quadrats (ADDA, 2002). A més, estan exposats a diferents condicions climàtiques i cada espècie animal requereix la seva condició climàtica i ambiental específica per viure, és a dir, els rèptils tenen condicions climàtiques diferents que els primats (Anima Naturalis, 2003).

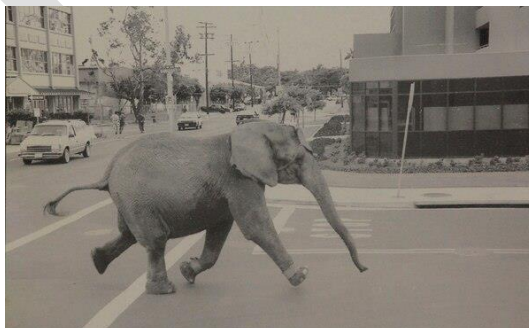
▪ L'estat dels animals

L'estat dels animals en aquestes condicions de vida pot arribar a ser molt desfavorable. Un dels símptomes que pateixen més és l'estrès a causa del contacte amb el públic, el volum de la música durant les actuacions, la llum dels focus i la reclusió. També pateixen úlceres gàstriques, falta d'higiene i escassetat d'aliments. A més a més, de les ferides que pateixen, provocades pels seus domadors o educadors (ADDA, 2002).

▪ Exemple d'un cas en l'actualitat: L'elefanta Tyke

Tyke era una elefanta africana d'un circ de Hawaii, Honolulu. El 1994 va decidir marxar durant l'espectacle i va escapar després de matar al seu domador i de ferir greument a un treballador del circ. Es va dirigir al centre de la ciutat i va ser perseguida per la policia fins que finalment, va morir disparada 86 cops (La nació, 2016).

Figura 12: Tyke al centre de la ciutat de Honolulu

Font: nacion.com

2.4.3.1.3 Els aquaris

L'origen dels aquaris se situa en *Els Sumeris*, la primera civilització que va conservar peixos amb estancs artificials. Més endavant, els romans van ser els primers a conservar peixos per l'alimentació i la recreació, amb la finalitat de construir tancs. El 1850, Philip Goose va denominar per primera vegada el terme « aquari », el qual va despertar l'interès del públic. Tres anys després, es va obrir el primer aquari a Anglaterra, seguit de Berlín, Nàpols i París. El 1970, la llista d'aquaris va ascendir a 460 en tot el món. Els aquaris tenen l'objectiu de recrear l'ecosistema dels animals que estan en captivitat, tant en les condicions de l'aigua, la temperatura, com els aspectes decoratius per atreure al públic (Ladron de Guevara, 1994)

▪ Captura de les espècies i transport cap l'aquari

Els peixos acabats de capturar es transporten immediatament als aquaris. Els crustacis, en canvi, es conserven amb gel o embolicats amb paper humit. Quan els peixos entren a l'aquari s'ha de tenir en compte l'aigua, ja que ha d'estar al mateix nivell o més baix del lloc que pertanyen. La temperatura de l'aigua depèn de cada espècie i de la profunditat en què es trobava l'animal, es un factor que pot ser perjudicial per a l'animal, ja que implica el desenvolupament de malalties (Rubió, 1965).

▪ Instal·lacions

Les instal·lacions són piscines transparents o túnels subaquàtics per crear una proximitat amb els visitants. En aquests recintes es troben diferents tipus d'espècies. Segons Martty (1990) les espècies marines viuen en un dels ambients més estables del món: l'oceà. Tenint en compte que l'aigua del mar té una gran diversitat de minerals, el manteniment de l'aigua als aquaris ha de ser delicada i laboriosa, ja que depenen de propietats d'aigua salada i de l'efecte que causa a les espècies (Ladron de Guevara, 1994).

▪ Estat dels animals

Els animals pateixen falta d'espai, amuntegament i estrès, causats pel contacte amb el públic, els sorolls i les llums. Els animals aquàtics necessiten un alt nivell d'atenció i de manteniment, ja que són molt dependents de l'aigua i de la seva temperatura. Pel que fa la mortalitat d'aquests centres sol ser elevada. A més, els peixos en captivitat no se solen reproduir.

Figura 13: Instal·lacions d'un aquari

Font: timeforbarcelona.com

2.4.3.1.4 Els delfinaris

El primer espectacle amb dofins es va dur a terme l'any 1938 a Sant Agustí, Florida. Des de llavors, aquesta pràctica s'ha estès arreu del món i compta amb altres mamífers marins com les orques i les bellugues. La cadena *SeaWorld* és una de les més grans i potents a escala mundial en aquest negoci, amb diversos centres arreu dels Estats Units. Pel que fa a l'Estat espanyol, els delfinaris més destacats són *Marineland* a Mallorca, *Zoo Aquarium* a Madrid i el *Loro Parque* a Tenerife (Por el fin de los zoos y los acuarios, 2015).

Els dofins són animals sociables i de fàcil aprenentatge, per això és una de les espècies preferides a l'hora d'exhibir i fer espectacle. L'espècie més present en els delfinaris són els dofins coneguts com “dofi de nas de botella”. Tot i que amb menys abundància també s'hi troben “dofins belluga” o “balenes blanques”. Els dofins són enviats a les piscines en què es realitzen els espectacles i es troben obertes al públic. (FAADA, 2020d).

▪ Captura de les espècies i transport cap als delfinaris

L'arribada als delfinaris es duu a terme per tres vies diferents: caçats directament del mar, traslladats d'un altre centre o bé nascuts al mateix delfinari. Les captures de dofins es realitzen mitjançant grues o xarxes de pesca. Si el procés es fa a través de la grua, els capturen per la cua i els treuen fora de l'aigua. En canvi, si és a través de xarxes de pesca, es queden atrapats en aquestes. Un cop capturats, els pescadors seleccionen els dofins tenint en compte la seva edat, ja que si l'animal es troba a l'edat adulta serà pel fi de la reproducció, o bé si es troba entre tres i cinc anys serà per l'entreteniment (Goldschmidt, 2020).

▪ L'entrenament i els espectacles

L'entrenament previ als espectacles és un pas imprescindible. Els dofins realitzen els seus trucs a canvi d'una recompensa per part de l'entrenador. Aquesta es coneix com a “recompensa positiva”. Tenint en compte que, anteriorment, s'ha privat de menjar a l'animal. (Anima Naturalis, 2020). La interacció en aquests tipus d'espectacles és molt vigent, la finalitat principal és captivar el públic amb diferents pràctiques, ja sigui acrobàcies amb materials, jocs, trucs, nedar amb ells, etc. A més de les sessions fotogràfiques i la possibilitat d'interacció directa amb el públic (FAADA, 2020c).

Països com el Japó, Xina, Estats Units, Mèxic, Rússia i Espanya són els que tenen major nombre de delfinaris al món. En el cas d'Espanya, es posiciona en primer lloc de la llista de la Unió Europea amb dotze delfinaris. Espanya és anomenat el “delfinari d'Europa”. Altres països com Costa Rica, Xile o Índia han prohibit el manteniment de cetacis en captivitat. Suïssa ha prohibit la importació d'aquests animals i el Regne Unit ha establert unes lleis molt estrictes per evitar-ho. Tanmateix, l'entreteniment en dofins és cada vegada més freqüent als països del Sud-est Asiàtic (Turisme Responsable, 2020).

Figura 14: Espectacle amb dofins

Font: turismo-responsable.com

▪ Estat dels animals

El principal problema de salut dels dofins o dels cetacis en captivitat és la depressió i l'estrès. L'estrès causa la major part dels problemes, ja que provoca úlceres, vòmits i augments de les glàndules adrenals. Els dofins són animals depredadors que s'alimenten d'altres espècies aquàtiques. Malgrat que els dofins en captivitat s'alimenten d'aliments de baixa qualitat: peixos congelats i un nombre limitat d'espècies. També pateixen endoscòpies que se sofreix a causa de la ingesta d'objectes, com pot ser la pintura de la piscina o productes que cauen a l'aigua. Per controlar aquestes malalties i reduir el mal estar se'ls administra medicaments (SOSDELFINES, 2020).

- **Exemple d'un cas en l'actualitat: Honey, el dofí abandonat**

Honey era un dofí que va viure durant tretze anys en un parc aquàtic a prop de Tòquio. L'any 2018 el parc va tancar les seves portes per culpa de l'escassetat de visitants. Pel que fa a la vida dels animals que habitaven en aquest parc, van quedar a càrrec dels propietaris i van ser venuts a diferents instal·lacions, excepte 46 pingüins i un dofí. L'organització *The Dolphin Project* no va poder arribar a un acord amb els propietaris per rescatar a l'animal. La Honey va viure sola durant dos anys més al parc aquàtic el qual estava abandonat, sense recursos, ni menjar, ni atenció (La Vanguardia, 2020).

Figura 15: Honey, el dofí abandonat

Font: lavanguardia.com

2.4.3.2 Animals en llibertat

Les relacions entre humans i animals han existit al llarg de la història. Tot i que la percepció de visitar i interactuar amb animals salvatges amb el fi de recrear atraccions turístiques, ha estat un fenomen que s'ha desenvolupat en els últims anys. La interacció amb animals engloba diferents pràctiques, com ara l'observació, l'alimentació i la fotografia (Orams, 2002). No obstant això, el turisme salvatge no captiu pot alterar i influir en els hàbitats i el comportament dels animals (Packer & Ballantyne, 2012). En definitiva, una de les preocupacions sobre les trobades és que la presència humana té efectes perjudicials sobre el comportament i el benestar animal. Alguns d'aquests efectes negatius inclouen lesions, estrès, trastorns alimentaris i costums (R Ballantyne et al., 2007).

2.4.3.2.1. L'aprovisionament

L'ús del menjar per atreure els animals salvatges és una pràctica que atreu els turistes, ja que és una oportunitat per poder interactuar amb els animals de manera directa. Aquesta s'ha convertit en una pràctica molt popular i s'ha estès arreu del món. Malgrat que comporten una gran varietat d'impactes, tant pels animals com pels turistes. A més, s'alteren els nivells de comportament, de població i de dependència de les espècies, la qual cosa provoca l'augment de risc de malalties o la mort (Orams, 2002).

El subministrament d'aliments per part dels humans els crea una dependència, ja que perden les seves habilitats i capacitats per buscar aliments de forma natural i involuntària. Encara que els animals s'acostumen al subministrament d'aliments, aquests no formen part d'una dieta saludable. Per exemple, a Austràlia s'ha observat que els dofins quan s'alimenten d'aliments no naturals, pateixen un risc elevat de salut. A més, del risc que suposa poder ingerir l'embalatge d'aquests (Marion et al., 2008).

Hi ha dos tipus d'alimentació: l'alimentació voluntària i l'alimentació involuntària. Aquests dos models poden causar diverses malalties als animals. Pel que fa a l'alimentació involuntària, els animals salvatges se senten atrets pel menjar dels jardins, dels arbres fruiters, de les escombraries, aliments d'altres animals... Aquests aliments ajuden a disminuir les necessitats de fam, però tenen conseqüències negatives a llarg termini. Pel que fa a l'alimentació voluntària, és necessària en centres de captivitat on els animals depenen completament dels humans. Tanmateix, aquesta pràctica també es duu a terme en animals que es troben semi-captius. Aquest tipus d'alimentació es subdivideix en quatre categories: per investigació, la gestió, el turisme i l'alimentació oportunista (Dubois & Fraser, 2013).

▪ Motivacions

Tant els animals com els humans se senten atrets per l'aprovisionament d'aliments. Per part de les persones, les motivacions fan referència al contacte amb la naturalesa, els sentiments que proporciona, la possible confiança amb l'animal, l'entreteniment, etc. Per part dels animals, presenten un estímul positiu, encara que sigui perjudicial per a la seva salut, ja que pot causar la falta d'instint per la supervivència. (Dubois & Fraser, 2013).

2.4.3.2.2. L'albirament

L'observació d'animals salvatges consisteix a visualitzar de manera organitzada o incidental animals en el seu entorn natural. Aquesta pràctica, generalment, es considera respectuosa amb el medi ambient i s'anomena *eco-turisme* (Inman et al., 2016). Segons Allcock et al., (1994) l'eco-turisme és un turisme basat en la natura que implica l'educació, la interpretació del medi ambient i la gestió de la sostenibilitat ecològica. L'eco-turisme ha experimentat un gran creixement per part de la població. De manera que aquest interès pel medi ambient i les experiències basades en atractius naturals es reflecteixen en una demanda potent pel que fa als animals salvatges (Weaver, 2001).

▪ Cas d'estudi: Observació de balenes

L'observació de balenes com a activitat turística ha augmentat en les últimes dècades, fins al punt de practicar-se a tots els continents. Segons Hoyt, (1995) «Aquesta pràctica ha tingut un creixement mundial molt ràpid, ja que el 1983 es realitzava en només dotze països, quan a l'any 1995 ja s'havia expandit fins a arribar a 65 i l'impacte econòmic que va generar en aquest any va ser de 50 milions de dòlars americans» (Orams, 1999). Pel que fa a l'any 2008, ja arribava a 119 països (Schuler & Pearson, 2019).

L'observació de balenes significa observar cetacis (balenes, dofins i marsopes) salvatges, ja sigui des de vaixells, terra ferma, bussejant o amb aeronaus. Hi ha tres tipus diferents d'observació de balenes. En primer lloc, l'observació de balenes comercial, és la més comuna. Aquesta consisteix en el fet que els turistes paguen per tenir l'oportunitat d'una visita guiada i veure cetacis. La tarifa sol cobrir els costos des d'un punt de sortida determinat i a vegades també cobreix els costos d'un naturalista per escoltar els cetacis mitjançant un hidròfon, i altres serveis del viatge com el menjar. En segon lloc, l'observació oportunista de balenes de caràcter no comercial i que ho realitzen aficionats d'aquesta pràctica. Per últim, l'observació de balenes per a la investigació que consisteix en una investigació no letal sobre cetacis vius. Aquesta pràctica la duu a terme investigadors i científics (Hvenegaard & Erich, 2002).

▪ Motivacions per l'observació de balenes

Les motivacions principals dels turistes són el paisatge, el paisatge marí i la vida salvatge (Parsons et al., 2003). Als turistes els fascina aquests animals i volen estar a prop d'ells, perquè són unes espècies atractives i volen veure'ls en el seu hàbitat natural (Orams, 1999).

▪ Impactes negatius de l'albirament

La presència de vaixells i embarcacions turístiques produeixen impactes negatius als animals. Les balenes han demostrat canvis de direcció, velocitats més altes i taxes de respiració elevades amb l'aparició dels vaixells i els turistes (Schuler & Pearson, 2019). Això fa que s'alteri el seu comportament. Aquesta atracció turística comença a ser vista com una forma d'explotació nociva d'aquests mamífers marins. A més, moltes espècies estan en perill d'extinció. Com a resultat d'això i les preocupacions sobre aquest tema, les embarcacions, els submarinistes i els avions hauran de respectar unes distàncies mínimes (Orams, 1999). Tanmateix, la zonificació, els permisos, els codis de conducta i les distàncies mínimes són estratègies que s'utilitzen per gestionar les activitats d'observació d'animals marins salvatges a àrees protegides pels cetacis (Inman et al., 2016).

Figura 16: Albirament de balenes

Font: turismomexico.com

2.5 TURISME ÈTIC I RESPONSABLE

El fet de veure animals salvatges quan es viatja pot ser una experiència única i per recordar. No obstant això, els turistes no són conscients que aquests animals pateixen abusos i maltractaments. Una gran part d'animals salvatges són capturats del seu entorn natural pel fet d'entretenir i d'obtenir beneficis. Tot i que sovint, la crueltat no es percep visualment (World Animal Protection, 2020).

El turisme està vist com una font de desenvolupament econòmic, associada a nombrosos efectes negatius, com ara la destrucció de sistemes ecològics i la pèrdua de patrimoni cultural. A causa d'aquestes preocupacions, va aparèixer el terme de “turisme sostenible” o “eco-turisme” que transmet un missatge ètic i moral cap als turistes (Lansing & De Vries, 2007). El turisme sostenible es defineix com el conjunt de pràctiques en les quals s'intenta minimitzar els efectes perjudicials que comporta viatjar. A més a més, es busca potenciar els efectes positius, de manera que aquests contribueixin al desenvolupament sostenible (Responsible Tourism Institute, 2018).

A l'hora de viatjar s'ha de tenir en compte unes mesures per no participar en aquestes pràctiques d'interacció amb animals (World Animal Protection, 2020). Tot i que el procés de canvi requereix dedicació i esforços per part de l'educació, la publicitat i de les organitzacions polítiques, és important que els turistes s'informin i facin una recerca prèvia de les possibles activitats a realitzar, per tal d'evitar aquestes externalitats negatives (Regan, 1986). Els principals passos a seguir per contribuir a l'*ecoturisme* o al *turisme sostenible* són els següents:

- No participar en activitats on els animals es troben en captivitat.
- Evitar les fotografies, el contacte i la interacció directa amb els animals.
- No alimentar als animals salvatges, ja que pot causar greus conseqüències.
- Evitar l'apropament als animals que es troben al seu hàbitat natural.
- Recollir la brossa i els plàstics.

Els dos principals arguments ètics que s'han aplicat al turisme són el benestar i els drets dels animals. Aquests dos termes són similars a l'hora d'estendre ètiques morals (Lovelock & Lovelock, 2013).

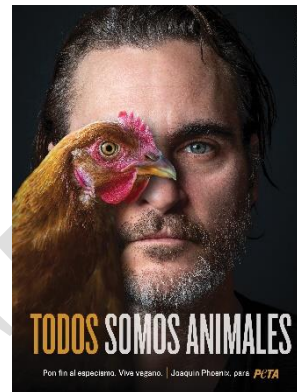
Per facilitar aquests requisits es pot comptar amb agències de viatges que venen i realitzen viatges sostenibles i fundacions de defensa cap als animals. A més de la realització de campanyes publicitàries per plasmar d'una forma més visual la crueltat que sofreixen els animals.

Figura 17: Campanya publicitària

Font: animanaturalis.com

Figura 18: Campanya publicitària

Font: Peta.org

▪ Benestar dels animals

Segons la OIE (Organització Mundial de Sanitat Animal) el benestar animal designa l'estat físic i mental d'un animal en relació amb les seves condicions. És a dir, el benestar inclou tres elements; el funcionament adequat de l'organisme (animals sans i ben alimentats), l'estat emocional (absència d'emocions negatives) i la possibilitat d'expressar conductes normals pròpies de l'espècie. Això fa referència a les cinc llibertats per descriure els drets del benestar dels animals, que són les següents:

- Llibertat de fam, set i desnutrició.
- Llibertat de por i angoixa.
- Llibertat de molèsties físiques.
- Llibertat de dolor, pressió i malalties.
- Llibertat d'expressar un comportament natural.

3. METODOLOGIA

Per assolir els objectius plantejats en aquesta investigació, ha estat necessari realitzar una investigació qualitativa, la qual s'ha estructurat de la següent forma:

Per començar, s'ha fet una recerca de les diferents activitats que es practiquen a escala mundial, relacionades amb l'explotació animal en la indústria turística, concretament set, les quals tenen uns fins recreatius. Entre aquestes es distingeixen, per una banda, les de captivitat i les de llibertat, segons l'article « Unethical use of wildlife in tourism: what's the problem, who is responsible, and what can be done? » (Moorhouse et al., 2017). I per l'altra banda, la tauromàquia.

S'ha dut a terme aquesta divisió perquè segons com s'ha indicat en el marc teòric, les activitats es divideixen en tres categories. La primera consisteix en activitats que porten a la mort immediata de l'animal, com ara la caça i la pesca. Aquesta no s'ha tingut en compte a l'hora de fer l'anàlisi. La segona consisteix en activitats amb la finalitat de gaudir de l'animal fins a arribar a la seva mort, com ara la tauromàquia. Per últim, les activitats que consisteixen a interactuar amb els animals, amb una finalitat de gaudi i recreació; com ara els zoològics fent referència a la captivitat i l'albirament de balenes fent referència a la llibertat.

Les activitats de captivitat que s'analitzen són tres: Loro Parque, Luwak Civet Coffee i Nikulin Moscow Circus. En aquestes, els animals depenen de l'ésser humà i estan de cara al públic amb la finalitat d'entretenir. Les activitats de llibertat que s'analitzen són tres: Pig Beach, Giraffe Manor i Whale Watching Sydney. En aquestes, en canvi, els animals es troben a la naturalesa, tot i que hi ha part d'interacció amb els humans. Per últim, s'analitza la tauromàquia, concretament, la que es duu a terme a La Plaza de Toros Las Ventas. Així doncs, un cop seleccionades les activitats corresponents a les del marc teòric, s'han cercat les seves ressenyes al *TripAdvisor*. Per extreure'n unes conclusions mitjançant la seva anàlisi.

S'ha escollit *TripAdvisor* perquè és líder en la recollida de ressenyes de viatges. *TripAdvisor* és una plataforma digital totalment gratuïta, fundada l'any 2000. Proporciona ressenyes que realitzen els usuaris de diferents llocs turístics, de contingut relacionat amb experiències, viatges, restaurants, allotjaments, vols i creuers. A més, inclou fotografies, valoracions i crítiques de l'activitat. No obstant això, la comunitat de *TripAdvisor* s'ha estès més enllà i proporciona als usuaris l'oportunitat de seguir als seus amics de *Facebook* i veure les opinions que hi deixen. La plataforma compta aproximadament amb 500 milions d'usuaris i amb 760 milions de comentaris i opinions. La plataforma s'està expandint per oferir als viatgers noves maneres de planificar els seus viatges. Com comenta el fundador Stephen Kaufer «-Això és solament el principi de *TripAdvisor*, ja que continuem treballant amb la comunitat per crear la millor experiència per als viatgers de tot el món. Donarem la benvinguda a més marques i *influencers*¹ i permetrem que els usuaris comparteixin vídeos i articles-».

Actualment, aquesta plataforma de viatges és líder en el turisme online, una de les causes que s'han tingut en compte a l'hora d'escollir el mitjà. A més, totes les ressenyes descarregades han estat en anglès.

Seguidament, la descàrrega de les opinions s'ha realitzat via *WebHarvy*; un programa d'extracció de dades fundat l'any 2008. *WebHarvy* permet extreure dades de diferents pàgines webs seleccionant la informació que es necessita en cada cas. L'extracció es va dur a terme durant el mes de març, gràcies a l'opció de prova gratuïta de dues setmanes que ofereix el programa. El nombre de descàrregues per cada activitat han estat les següents:

¹ *Influencer*: persona que compta amb certa credibilitat sobre un tema concret, amb una forta influència a les xarxes socials.

Figura 19: Taula del total de ressenyes descarregades

Activitat	Ressenyes totals	Ressenyes descarregades en anglès	Ressenyes positives (5 ó 6)	Ressenyes negatives (1 ó 2)
Loro Parque	30.005	2.499	1.950	150
Luwak Civet Coffe	420	310	221	45
Nikulin Moscow Circus	747	208	179	20
Giraffe Manor	1.515	1.458	1.396	15
Pig Beach	178	136	126	4
Whale Watching	590	533	475	37
Plaza de Toros de Las Ventas	2.547	642	538	43

Font: Elaboració pròpia

Un cop completada la descàrrega de les opinions, s'han distingit entre les positives i les negatives, amb la finalitat de poder-les contrastar. Finalment, aquestes ressenyes s'han representat gràficament mitjançant *VosViewer*. Aquest és un programa de software totalment gratuït que consisteix a construir i visualitzar mapes bibliomètrics. A més, permet la filtració de les paraules més repetides dels comentaris, agrupant-les en diferents clústers. Cada clúster engloba una temàtica determinada que es pot distingir gràcies a la separació per colors.

No obstant això, a l'hora de realitzar els mapes s'ha utilitzat l'opció de crear un mapa de termes basat en dates de text. Un cop seleccionat el fitxer, solament vàlid per txt, s'ha fet servir l'opció "full counting" que consisteix a comptar totes les paraules. Al mateix temps, en cada activitat, s'ha dut a terme una llista de paraules per agrupar conceptes, siguin sinònims o paraules. Per exemple, la paraula "Giraffe" s'agrupa amb la paraula "Giraffes" i aquesta llista s'anomena *Thesaurus*.

Finalment com a últim pas, s'ha d'eleger el nombre de “ocurrences”, que consisteix en el nombre de vegades en què es produeix una paraula clau, depenent del nombre de “ocurrences” que es posa variarà el nombre de termes. Per exemple, a l'activitat “Giraffe Manor” s'ha posat de límit 25 paraules i es calculen 138 termes, d'aquí se seleccionaran els termes més rellevants. L'elecció per defecte és del 60% dels termes, la qual cosa suposa un total de 83 paraules en el mapa.

Pel que fa a les activitats *Loro Parque*, *Giraffe Manor* i la *Plaza de Toros de Las Ventas* s'ha posat de límit 25 “ocurrences”, en canvi, pel que fa *Luwak Civet Coffe*, *Nikulin Moscow Circus*, *Pig Island* i *Whale Watching*, s'ha posat de límit entre 3 i 5 paraules, ja que hi ha poca quantitat de ressenyes. Finalment, a les ressenyes negatives s'ha posat de límit 10 “ocurrences”.

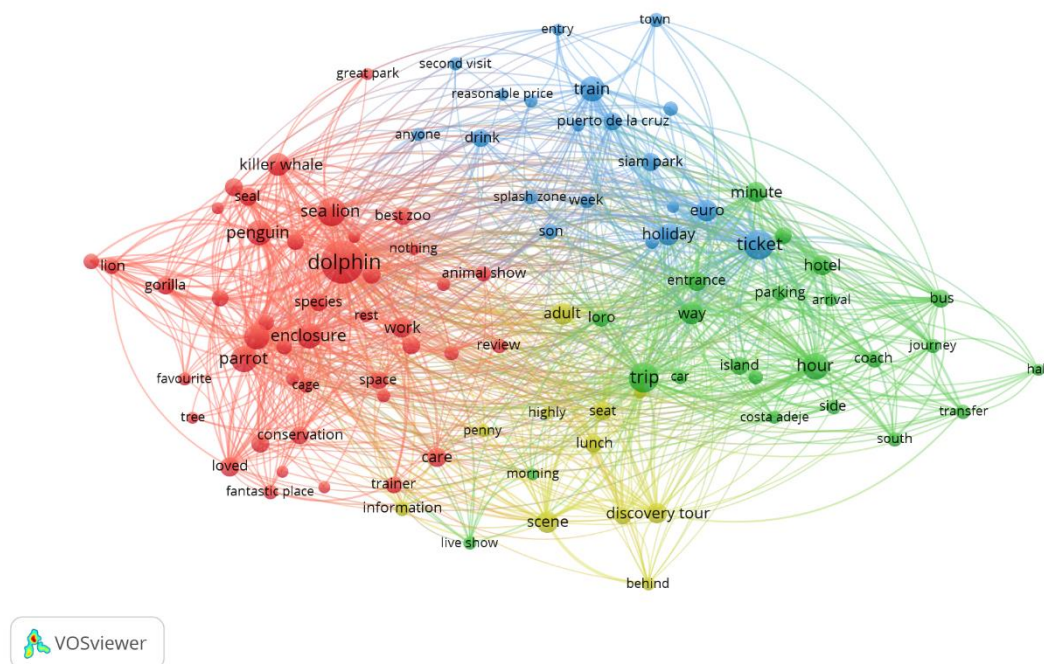
L'anàlisi dels gràfics s'ha realitzat durant el mes d'abril i ha estat l'última fase del procés de la metodologia. Aquesta última fase dona pas a les conclusions per poder tancar el marc pràctic.

4. RESULTATS

4.1 Loro Parque

Loro Parque és un complex de zoològic i aquari a Tenerife, Les Illes Canàries. Aquest és conegut per la gran diversitat d'animals i espècies que hi conviuen. Segons *TripAdvisor*, Loro Parque s'ha consolidat com el millor zoològic d'Europa i obté una puntuació de quatre i mig sobre cinc. La representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

Figura 20: Mapa de concurrència de termes sobre Loro Parque

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen quatre clústers, organitzats per ordre de rellevància i per colors, entre els quals hi predomina el vermell. Aquest fa referència als animals que habiten al centre tant al zoològic com a l'aquari. Es parla d'espècies com el tigre, el lleó i el goril·la, a més de les foques, els pingüins, els lleons marins, els dofins i les orques. Tot i això, el formen altres conceptes com ara els educadors, els espectacles amb animals i la conservació. S'observa que el node més gran és "Dolphin".

El clúster blau es basa amb diferents factors com són la localització del parc, l'entrada, i els nens. Aquest últim es relaciona amb la zona d'aigua. Finalment, el clúster groc és el menys predominant i fa referència a les instal·lacions i a la zona restaurant, destacant els seients i el punt d'informació.

Figura 21: Puntuació i ressenyes

Font: TripAdvisor.uk

Pel que fa a la relació entre els clústers, s'observa que cada un està separat i agrupat de manera ordenada. S'observa una gran connexió entre els clústers vermell, blau i verd, ja que són els més predominants. El color groc és el que menys relació té en comparació als altres, tot i que amb el que té més connexió és amb el vermell.

En conclusió, el més important pels turistes que visiten els zoològics i els aquaris són els animals i les diferents espècies que hi habiten. Així doncs, un aspecte a destacar són els espectacles que es duen a terme, majoritàriament l'actuació dels dofins i dels animals aquàtics. A més a més d'altres serveis externs com les instal·lacions, l'entrada, el transport, etc. Tots els factors són importants per a que l'experiència sigui completa.

Luwak Civet Coffee és una granja situada a Kintamani, Bali. Aquesta és coneguda pels *luwaks*; animals que viuen en unes gàbies i que, a través dels seus excrements, produeixen cafè. A *TripAdvisor* obté un tres i mig sobre cinc i la representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

En aquest gràfic s'identifiquen cinc clústers diferents, organitzats per ordre de rellevància i colors, entre els quals els més predominants són el groc i el blau. Pel que fa el groc, se centra en la visita i en els bons moments. A més a més, de les mostres gratuïtes que es proporcionen durant el tour. En canvi, el blau fa referència als cafès i als tes. Aquests productes també caracteritzen l'espai, ja que n'ofereixen una gran varietat de sabors, com de vainilla, d'herbes, de fruita i de picants. També s'hi troba el concepte “Staff”, pel qual els turistes estan satisfets amb el seu servei. Així mateix, en el mateix nivell es troba el clúster verd i lila. Per una banda, el color verd indica el procés pel qual es produeix el cafè. Primerament, els alimenten de fruits madurs de cafè, a l'espera de la seva expulsió per poder començar amb el procés de producció. Finalment, es procedeix a rostir-lo i a tastar-lo. Aquest procediment s'observa amb els conceptes “Whole Process”, “Tree”, “Cat”, “Coffe Bean” i “Roasting”. Per altra banda, el clúster

lila dona a conèixer diferents aspectes relacionats amb els clústers anteriors com ara el producte, la diversió, el dia i l'hora.

Finalment, el taronja parla sobre el cost,

Figura 23: Puntuació i ressenyes

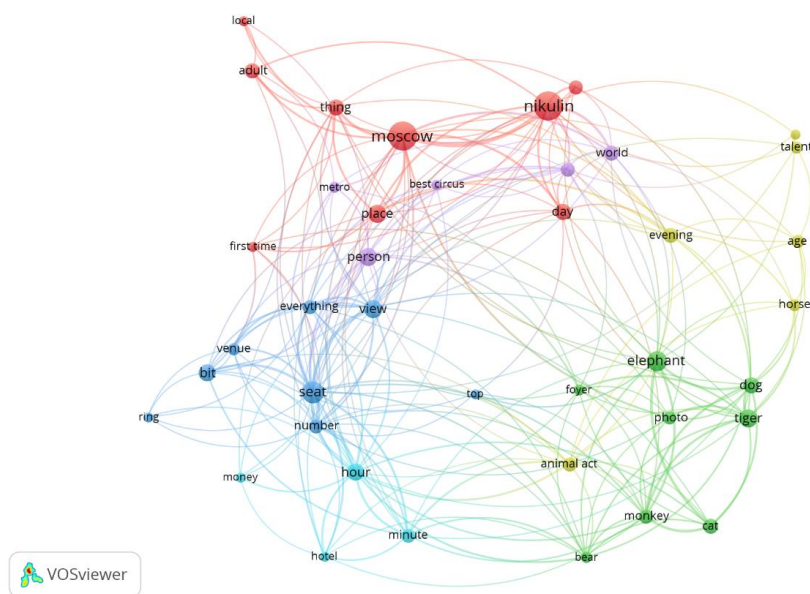
Font: TripAdvisor.uk

majoritàriament un cost elevat. Pel que fa a les relacions entre els clústers, s'observa de manera molt visual, ja que tots estan relacionats entre ells. Els clústers es complementen perquè l'experiència no es basa solament del tast dels diferents tipus de cafès, sinó que també fa referència a altres aspectes com ara la localització, el preu i les mostres.

4.3 Nikulin Moscow Circus

Nikulin Moscow Circus és un circ situat a Moscou, Rússia. Aquest és conegut pels seus espectacles i trucs de diferents espècies d'animals salvatges i obté una puntuació quatre i mig sobre cinc al *TripAdvisor*. La representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

Figura 24: Mapa de concurrència de termes sobre Nikulin Moscow Circus

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen sis clústers, organitzats per ordre de rellevància i colors, entre els quals hi predomina el vermell, fent referència al circ i a la seva localització. En aquest s'observa dos dels nodes més grans del gràfic: "Moscow" i "Nikulin". El clúster verd i el blau fosc es troben en el mateix nivell. El verd dona a conèixer els animals que formen part del circ, tant elefants, tigres com ossos. El concepte "Photo" ajuda a relacionar-ho amb els animals del circ. Pel que fa al blau fort, fa referència a l'interior del circ, ja sigui la sala, l'escenari, els seients, com la visibilitat de l'espectacle, és a dir, un factor a destacar: la seva comoditat, com ho indica "Seat". El clúster groc indica la qualitat de l'actuació, ja que s'han adjuntat conceptes com "Talent" i "Animal act". Finalment, els clústers turquesa i lila que són els menys predominants. No obstant això, tracten temes comuns com ara la ubicació i les facilitats que es proporcionen, ja que es fa referència a "Metro", "Hotel", "Best circus", etc.

La relació entre els clústers és molt clara gràcies a la seva estructura circular. El punt d'enfocament, que es relaciona entre tots els clústers, és el vermell. Existeix un gran grau de relació entre els clústers de tonalitats blaves i el lila, ja que

engloben la satisfacció, lligada amb la comoditat, els diners, la ubicació de l'hotel i l'horari. A més, s'observa una relació entre el clúster blau fort i el verd, donant concordança a la visibilitat cara l'espectacle. En aquest cas, el clúster groc és molt poc rellevant.

Com a conclusió del Nikulin Moscow Circus, els turistes valoren tots els aspectes a tenir en compte per gaudir d'una bona actuació, ja sigui la visualització, la ubicació, la comoditat, com les acrobàcies o la qualitat de l'espectacle, tenint en compte els animals.

Figura 25: Puntuació i ressenyes

Nikulin Moscow Circus on Tsvetnoi Bulvar

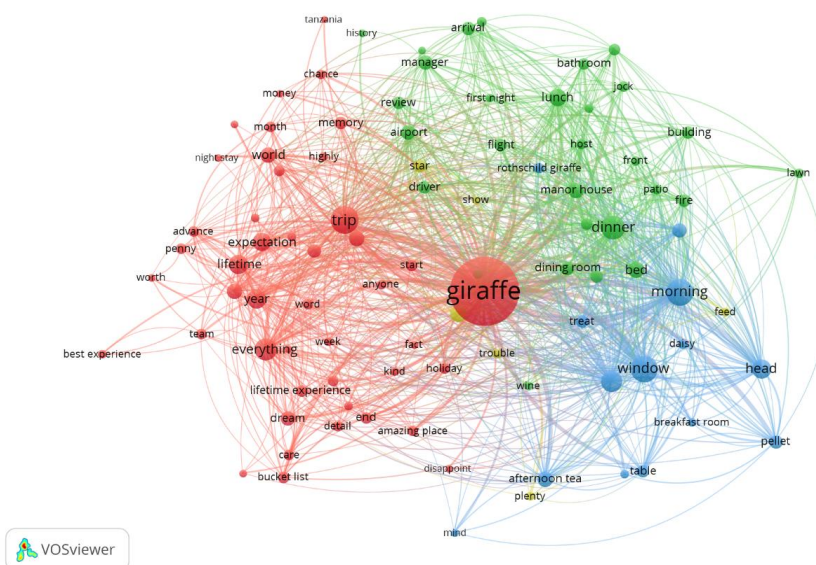
4.5 ●●●●● 747 Reviews

Font: TripAdvisor.uk

4.4 Giraffe Manor

Giraffe Manor és un hotel a Nairobi, Kènia. L'hotel se situa a un bosc de propietat privada i és conegut gràcies a les girafes que habiten per la zona. Aquest és caracteritzat per la interacció que hi ha entre els animals i els clients, ja que mentre s'està consumint al restaurant, les girafes també hi participen, especialment des de les finestres de l'edifici. La puntuació que obté al *TripAdvisor* és cinc sobre cinc. La representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

Figura 26: Mapa de concurrència de termes sobre Giraffe Manor

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen quatre clústers organitzats per ordre de rellevància i colors, entre els quals hi predomina notablement, el color vermell. Aquest fa referència a molts aspectes, per una part, el motiu de les vacances, les expectatives del viatge i l'experiència viscuda. Per l'altra part, la localització, la temporada i el cost. En aquest, s'observa el node més gran del gràfic “Giraffe” el qual és l'objectiu principal del viatge. El clúster verd dona a conèixer aspectes externs com el vol, l'arribada a l'hotel, les instal·lacions de l'edifici i els àpats. Pel que fa al blau es basa en la interacció de les girafes amb els clients a l'hora del consum. Els nodes “Head”, “Window” i “Morning” són àmpliament més grans que la resta. A més, ajuden a relacionar-ho amb l'hora del te i l'hora d'esmorzar. Per últim, el clúster groc que és el menys predominant, tot i això tracta temes com ara l'alimentació i els espectacles.

La relació entre els clústers és molt visual ja que tots quatre estan relacionats cap al node principal “Giraffe”. Els clústers de color vermell, verd i blau tenen una forta relació i connexió entre ells, ja que engloben tot el procés de l’experiència des del moment

que arriben al destí fins que estan a l’hotel i interaccionen amb els animals. Tot i que el clúster groc no hi té tanta presència, també està relacionat amb el node principal.

En conclusió, Giraffe Manor és una experiència que vol satisfer les necessites dels turistes tenint en compte l’allotjament i els diferents serveis que proporciona, caracteritzant-se amb la participació dels animals d’una manera única i diferent a altres hotels.

Figura 27: Puntuació i ressenyes

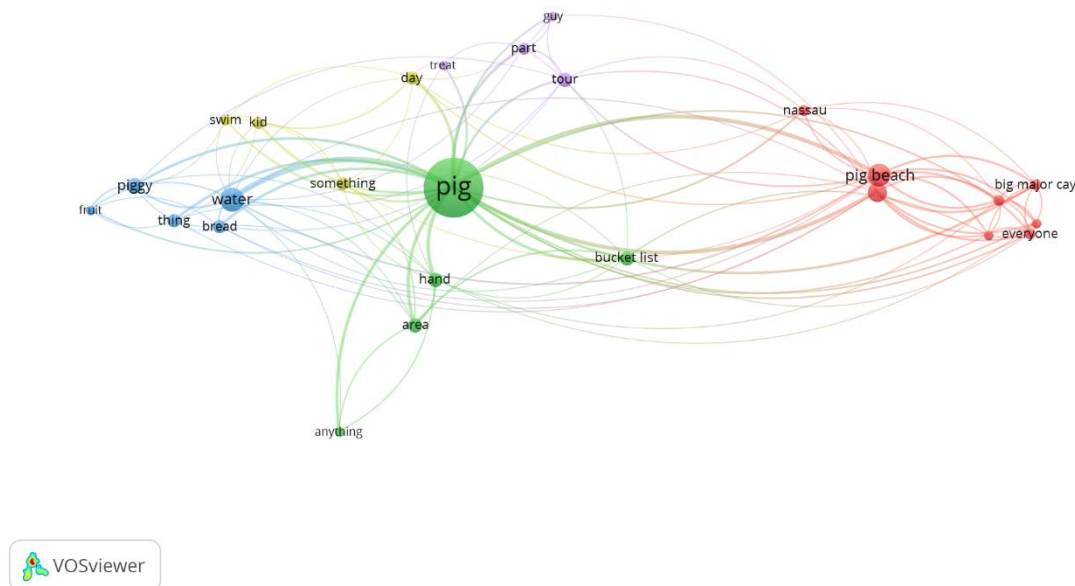

Font: TripAdvisor.uk

4.5 Pig Beach

Pig Beach és una platja situada a les Bahames, Carib. Aquesta és coneguda pels porcs que habiten al mar, el mateix en què els turistes s'hi banyen, els alimenten i els fotografien. Aquesta activitat obté una puntuació de quatre i mig sobre cinc al *TripAdvisor*, a més la representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

Figura 28: Mapa de concurrència de termes sobre Pig Beach

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen cinc clústers, organitzats per ordre de rellevància i colors, entre els quals hi predomina el vermell, el qual fa referència a la localització de la platja, ja que l'illa es troba a la zona de "Big Major Cay" situada al sud de la capital de les Bahames, on s'observa amb el node "Nassau". El node més gran del clúster vermell fa referència al nom de l'activitat "Pig Beach". Per una banda, el clúster verd i blau estan al mateix nivell, al verd s'observa el node més gran del gràfic amb la paraula "Pig", indicant als protagonistes de l'activitat. En canvi, el clúster blau tracta dels aliments que els hi donen, generalment, solen ser fruita i pa. Aquests dos conceptes fan referència al terme "Piggy", ja que alimenten més als porcs petits. Per altra banda, el

clúster groc i lila també estan al mateix nivell i fan referència a factors externs com els nens i nedar.

La relació entre els clústers és molt visual, ja que estan tots relacionats i connectats amb el node principal “Pig” situat al centre del gràfic. No obstant això, el clúster vermell té una gran relació amb el blau. En comparació amb el groc i el lila que tenen escassetat de connexions i se centren majoritàriament al verd.

En resum, el factor més important és l'alimentació i la interacció, ja que és l'objectiu principal de la visita. Els turistes realitzen aquestes activitats expressament per aconseguir un contacte més pròxim amb els animals, pel contrari, es desplaçarien a altres platges. La innovació i la diferenciació fan més atractius aquests llocs turístics pels viatgers.

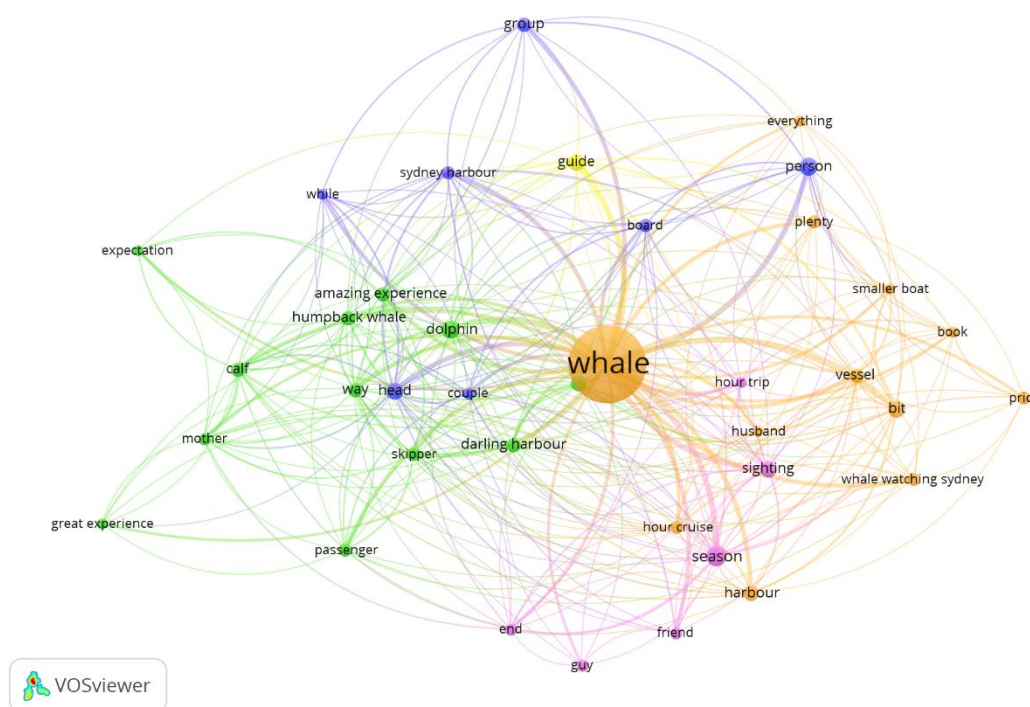
Figura 29: Puntuació i ressenyes

Font: TripAdvisor.uk

Whale watching Sydney és una activitat d'albirament situada a Sydney, Austràlia. Aquesta és coneguda pel lloguer de vaixells amb la finalitat d'observar balenes i dofins. Aquest programa obté una puntuació de quatre i mig sobre cinc al *TripAdvisor*. La representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

Figura 30: Mapa de concurrència de termes sobre Whale Watching Sydney

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen cinc clústers, organitzats per ordre de rellevància i colors, entre els quals hi predomina el taronja i el verd, situats en el mateix nivell. Pel que fa al taronja, s'observa el node més gran del gràfic amb el concepte “Whale”, ja que es l'espècie predominant en aquesta activitat. A més, parla de diferents aspectes com ara la localització; fent referència al terme “Harbour” (el nom que rep el pont de Sydney), la reserva, el cost i el tipus de servei, ja que els clients poden escollir l'opció de llogar un vaixell petit o gran. El verd, en canvi, fa referència a l'experiència i a les expectacions de la sortida. A més, es parla d'altres animals com ara els dofins, les cries de balenes i les balenes geperudes que s'observen als conceptes de “Calf” i “Humpback”. El clúster blau indica el grup i les persones. El rosa dona a conèixer la temporada disponible i les

hores de l'activitat. Per últim, el groc que, solament, fa referència al guia i la visita guiada.

Pel que fa a la relació, el node principal està connectat amb tots els clúster i té una forta relació entre ells. Tot i això, es pot observar que el verd i el taronja estan enllaçats en comparació al groc i al rosa, que no tenen cap tipus de connexió.

En definitiva, és fonamental la temporada en què s'organitza, ja que si aquesta activitat es realitzés en una estació en què els animals no es troben al mar, els turistes no gaudirien de l'experiència, almenys no de la mateixa forma. En cas contrari, l'activitat no rebria les mateixes ressenyes.

Figura 31: Puntuació i ressenyes

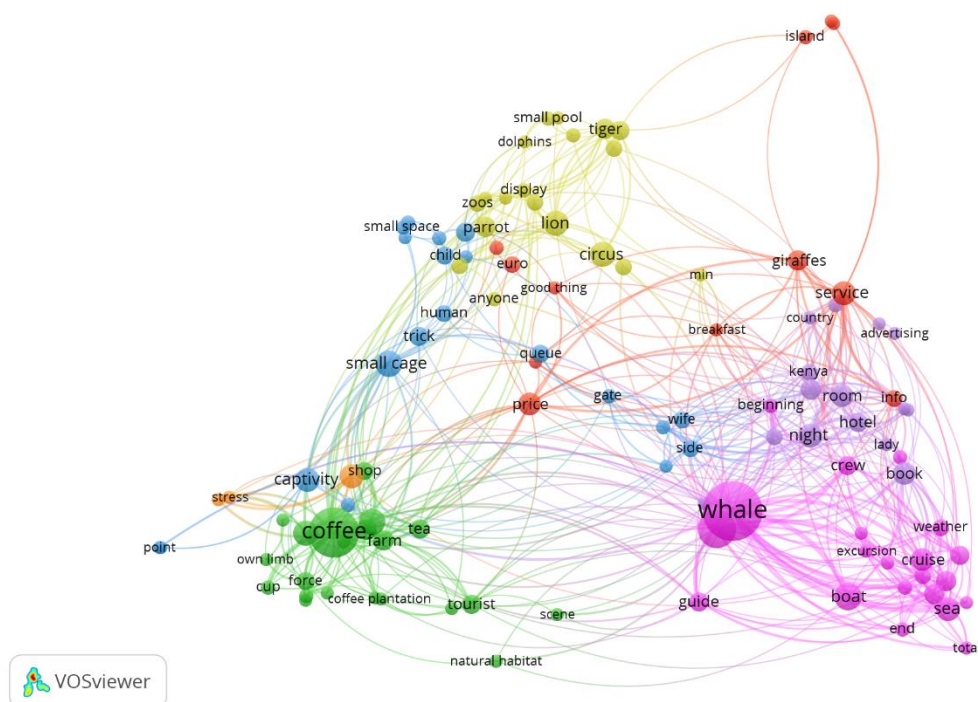

Font: TripAdvisor.uk

4.7 Ressenyes negatives

El gràfic següent representa les sis activitats que s'han analitzat anteriorment a partir de les opinions negatives amb *VosViewer*, exceptuant la Plaza de Toros de Las Ventas.

Figura 32: Mapa de concurrència de termes sobre les ressenyes negatives

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen set clústers, organitzats per grau de rellevància i per colors, el qual cada clúster representa una activitat diferent. Els més predominants són el rosa, el verd, el blau, el groc i el lila, ja que tots estan al mateix nivell. Primerament, el clúster rosa indica l'activitat "Watching Whale Sydney" ja que s'observa el node més gran amb la paraula "Whale". Els nodes amb els conceptes "weather", "boat", "novembre" i "sea" fan referència a que durant el més de novembre ja no hi ha balenes per la zona, la temporada d'albirament acaba al mes d'octubre però l'empresa ho allarga fins al mes de novembre. A més, si hi ha mal temps els guies volen dur a terme igualment l'excursió i els turistes no passen una bona estona ja que es maregen degut a les fortes onades i a més de que no hi ha animals. Seguidament, al clúster verd s'observa l'activitat de "Luwak Civet Coffee" amb el node més gran "Coffee". A aquest clúster s'observa els conceptes "Farm", "Shop", "Avoid", "Force" i "Profit", aquests

nodes fan referència a que no s'han de comprar els cafès i els tes que t'ofereix l'empresa perquè són exageradament molt cars i es poden trobar a les botigues i als supermercats amb molt més bé de preu i per aquest motiu s'ha d'evitar perquè s'aprofiten. Pel que fa el concepte de força, els turistes comenten que els animals estan forçats a menjar els fruits madurs de cafè per a que expulsin més i hagi més producció.

El clúster blau per una banda parla dels efectes de la captivitat i del poc espai en que viuen els animals, s'observa amb els nodes "Captivity", "Small cage" i "Small space". En canvi, per altra banda parla sobre les llargues cues que es genera per veure els espectacles dels animals. Tot i això alguns comentaris diuen que se'ls hi ha trencat el cor veure l'espectacle de les orques. El groc, fa referència a les diferents espècies d'animals que habiten al zoològic i que formen part del circ. En aquest clúster s'observa les condicions que viuen els animals amb els conceptes "Small pool", "Small area", "Trainer". Els turistes comenten que no s'hauria de dur a terme al segle XXI. A més es parla dels seients ja que a la tauromàquia és un factor important a l'hora de veure l'espectacle.

Pel que fa al clúster lila juntament amb el vermell parlen de l'activitat "Giraffe Manor". El lila indica les instal·lacions i el servei de l'hotel, en canvi, el vermell parla de l'experiència i de les girafes, que són les protagonistes de l'activitat. A més, es parla del factor preu ja que, els turistes comenten que és un preu elevat i que l'activitat està sobrevalorada. Per últim el clúster marró, fa referència a l'estrès dels animals, es comenta que les criatures no viuen en unes condicions adequades i que estan explotades. A més, que al veure'ls en captivitat i no en el seu habitat natural ja que, són animals salvatges, expressen sentiments de pena i llàstima als turistes.

Pel que fa la relació dels clústers al gràfic, estan molt relacionats entre ells mateixos, és a dir, els nodes del mateix grup estan molt connectats, tot i això també hi ha relacions entre els diferents clústers i nodes. Els nodes principals els quals són les balenes i el cafè estan relacionats amb molts nodes ja que, per exemple, les balenes es relacionen tan al zoològic com a l'albirament. El clúster marró es el que s'observa amb menys relació en comparació als altres.

En conclusió s'observa tres tipologies de comentaris negatius molt diferents. Per una banda hi ha els comentaris negatius que veuen una explotació cap als animals i que no es troben en bones condicions com ara que viuen en captivitat, que estem al segle XXI i aquestes pràctiques no s'haurien de dur a terme, les dimensions en les que viuen, els

efectes secundaris com ara l'estrès, etc. Per l'altra banda, s'observa una gran diferència entre els animals que es troben captius amb els que es troben a la naturalesa, ja que, sembla que els animals en llibertat no pateixen de la igual manera en que ho fan els altres. Per exemple, a l'albirament de balenes comenten que han passat un bon moment i que han gaudit de l'experiència. Aquestes opinions es solen pensar perquè no es veu maltracte a primera vista, els animals estan a l'aire lliure, no depenen de l'ésser humà i interactuen indirectament. Per últim, s'observa els factors externs pel qual l'activitat no ha agradat, ja sigui per un cost elevat en l'entrada, llargues cues, la visibilitat i la comoditat... Per exemple, en el cas de l'albirament, la majoria de comentaris negatius han estat degut a que la temporada d'observar balenes acaba al mes d'octubre i els turistes que han anat al mes de novembre no n'han vist. A part del temps i del serveis dels guies. En aquest últim, no parlen dels animals sinó d'altres factors.

La Plaza de Toros de Las Ventas es troba a Madrid, Espanya. Aquesta és coneguda per l'arquitectura de l'edifici i l'espectacle que ofereix de tauromàquia. Al *TripAdvisor* obté una puntuació de quatre sobre cinc i la representació gràfica amb *VosViewer* s'ha realitzat a partir de les opinions positives.

Figura 33: Mapa de concurrència de termes sobre la Plaza de Toros de Las Ventas

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

En aquest gràfic s'identifiquen set clústers, organitzats per ordre de rellevància i colors, entre els quals hi predomina el blau fort que fa referència a l'experiència, els turistes veuen la tauromàquia com una activitat de costum i de la tradició espanyola. A més de l'espectacle, també tenen en compte l'edifici d'arena, ja que l'arquitectura i els monuments engloben aquesta atracció turística. Pel que fa al verd, indica el moment de l'espectacle i de l'inici. Els conceptes "Toros", "Open mind", "Death", "Blood" i "Horse", fan referència a l'actitud envers l'espectacle, de manera que s'adverteix que no tothom està disposat a visualitzar aquest tipus d'espectacles, que la gent que hi assisteix ha de tenir la ment oberta per veure'ls, és a dir, tenir una consciència prèvia de l'acte. El clúster vermell i groc es troben al mateix nivell, al vermell s'observen els nodes més grans del gràfic amb els conceptes de "Ticket", "Seat" i "Shade", ja que la ubicació dels

Figura 34: Puntuació i ressenyes

seients, la bona visibilitat i l'ombra són tres dels aspectes més importants per aquest tipus de turistes. Al groc s'observa el node més gran amb el concepte "Bull ring", aquest clúster parla sobre el tour guiat i la visita al

Plaza de Toros de Las Ventas

4 ●●●●○ [2,547 Reviews](#)

Font: TripAdvisor.uk

museu que ofereix l'activitat. El clúster rosa parla sobre el menjar i el beure que es troba dins el recinte i del seu preu econòmic. Finalment, els clústers blau fluix i taronja fan referència a la temporada de la tauromàquia, començant pel mes de maig fins a l'octubre.

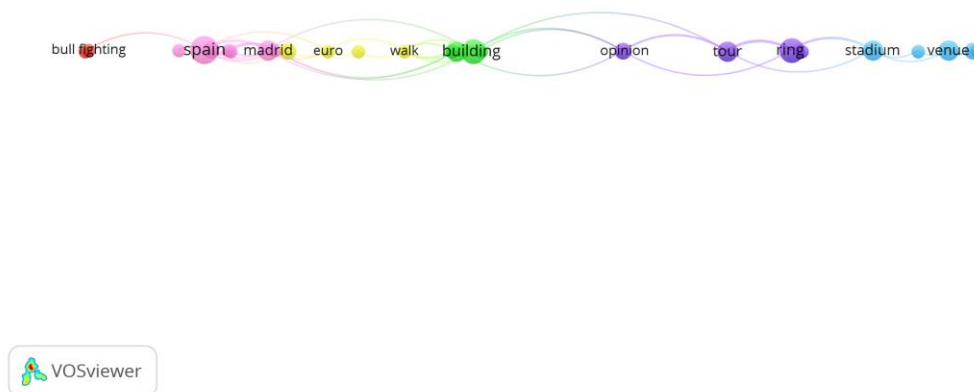
Aquest gràfic mostra una bona connexió entre tots els clústers, ja que els conceptes estan complementats. El node principal el qual és "Las Ventas" és el que té més relació amb els altres nodes i clústers.

En resum, els turistes internacionals tenen molt en compte que aquesta pràctica és una costum espanyola i una tradició històrica. Per ells, l'important és gaudir de l'espectacle i passar una bona estona, ja que no ho senten com una cosa seva. A més, un factor important és la comoditat i visibilitat del seient cara a l'arena.

4.9 Ressenyes negatives de la Plaza de Toros Las Ventas

El següent gràfic representa les ressenyes negatives de la Plaza de Toros Las Ventas, Madrid. En aquest, s'identifiquen sis clústers organitzats per grau de rellevància i per colors. El més predominant és el rosa que indica la localització de l'arena, ja que s'observa el node més gran amb el concepte "Spain", seguitament del node "Madrid". Pel que fa als clústers verd i blau es troben al mateix nivell. Aquests, fan referència a l'interior de l'edifici, a l'arquitectura i a la història. S'observen nodes com ara "Building", "Stadium" i "Venue", a més a més de conceptes com ara "Toilets". El clúster groc tracta d'aspectes externs com ara els seients i els diners. D'una banda, el node "Seat" indica la incomoditat dels seients i per altra banda, el node "Money" indica que el passeig que es realitza durant el tour per l'arena i veure les instal·lacions, és un preu elevat. S'observa que el node "Money" té relació amb el node "Walk". El clúster lila, complementa l'anterior, ja que tracta sobre "Tour" i el "Ring" el qual tenen un preu elevat. Aquest tour es realitza, majoritàriament, quan no hi ha corregudes toros i quan no es temporada. Finalment, el clúster vermell fa referència a l'espectacle, amb el node "Bullfighting" el qual es relaciona amb el terme estómac, ja que no tothom podria veure aquest tipus d'activitat.

Figura 35: Mapa de concurrència de termes sobre les ressenyes negatives de la Plaza de Toros de Las Ventas

Font: Elaboració pròpia amb Vosviewer a partir de les dades de TripAdvisor

Pel que fa a les relacions dels clúster, estan organitzats de tal manera que solament estan connectats amb l'agrupació que tenen al costat. És a dir, el clúster vermell està relacionat amb el rosa. El rosa amb el groc, aquest amb el verd, el verd amb el lila i aquest últim amb el blau. Cap clúster està relacionat en un altre més llunyà.

En conclusió, les ressenyes dels turistes internacionals que visiten una plaça de toros, es diferencien en dos. D'una banda, els turistes que visiten l'arena quan no es temporada de corregudes, el qual avaluen els aspectes externs com ara l'arquitectura de l'edifici, el tour que es realitza i la història. D'altra banda, els turistes que visiten l'arena quan és temporada i veuen l'espectacle. Aquests, es diferencien en dos opinions, els que no els hi agrada l'espectacle de la tauromàquia i pensen que es una pràctica cruel i no saben que es mataven animals, i els que ja saben en que consisteix aquesta pràctica. Hi ha turistes que els hi agrada i la comparteixen i n'hi ha que no la comparteixen però que la volien veure una vegada a la vida ja que la defineixen com un esport i una tradició espanyola.

▪ Taula resum de les atraccions turístiques

Per resumir els resultats extrets anteriorment, s'ha realitzat una taula resum per percebre de manera visual els aspectes més destacats. Aquests, fan referència als conceptes que utilitzen els visitants a l'hora de realitzar les ressenyes al *TripAdvisor*, un cop acabada la visita.

Figura 36: Taula resum de les atraccions turístiques de les ressenyes positives i negatives

	Atributs positius destacats	Atributs negatius destacats
Loro Parque	<p>Els animals i les diferents espècies que hi habiten.</p> <p>Gran importància als espectacles, majoritàriament, les actuacions de dofins i animals aquàtics.</p> <p>Serveis externs com les instal·lacions, l'entrada, el transport...</p>	<p>Llargues cues a les actuacions de dofins .</p> <p>Els animals aquàtics habiten en piscines petites</p> <p>Efectes de la captivitat com el poc espai.</p>
Luwak Civet Coffe	<p>Procés del cafè luwak.</p> <p>Varietat de sabors en el cafè i el te.</p> <p>Mostres gratuïtes.</p> <p>Serveis externs com la localització i el cost.</p>	<p>El cost dels cafès són elevats.</p> <p>Les condicions en les que viuen els animals.</p> <p>Forçats a menjar per a més producció.</p>
Nikulin Moscow Circus	<p>Animals exòtics.</p> <p>Espectacles i acrobàcies amb animals salvatges.</p> <p>La comoditat i la bona visibilitat dels seients.</p> <p>La ubicació del circ.</p>	<p>El domador.</p> <p>Efectes secundaris als animals com l'estrès.</p>
Giraffe	<p>Les instal·lacions de l'hotel com l'allotjament i el servei de restauració.</p> <p>Interacció amb els animals durant els</p>	<p>Preu elevat.</p> <p>Experiència sobrevalorada.</p>

Manor	<p>àpats.</p> <p>L'aprovisionament.</p>	
Pig Beach	<p>L'aprovisionament i la interacció amb els animals.</p> <p>El paisatge de les platges.</p> <p>La ubicació.</p>	<p>Causes de la interacció com ara les mossegades per part dels animals caps als visitants a l'hora de donar menjar.</p>
Whale Watching	<p>L'albirament de cetacis.</p> <p>La temporada.</p> <p>La visita guiada i els guies locals.</p> <p>La localització.</p>	<p>El final de temporada, ja que no s'observen balenes a partir del mes d'octubre.</p> <p>La meteorologia.</p> <p>El servei dels guies.</p>
Plaza de Toros Las Ventas	<p>Tradició espanyola i històrica.</p> <p>L'espectacle de la tauromàquia.</p> <p>La comoditat i la bona visibilitat dels seients.</p> <p>L'arquitectura de l'edifici.</p> <p>La visita guiada per les instal·lacions.</p>	<p>El tour i la visita guiada.</p> <p>La visibilitat dels seients i la part d'ombra.</p> <p>Pràctica cruel.</p> <p>Espectacle definit com esport i tradició.</p>

Font: Elaboració pròpia

5. CONCLUSIONS

Un cop finalitzat l'estudi, es pot afirmar que s'han assolit els objectius proposats. S'ha aconseguit investigar i profunditzar sobre les diverses formes d'explotació en la indústria turística i els efectes que aquestes comporten. L'explotació animal en aquest camp està molt present a nivell mundial. Per aquest fet, s'han presentat diverses alternatives a aquest tipus de turisme, amb la finalitat de limitar aquestes pràctiques i els impactes que provoquen. Així doncs, el turisme basat en la sostenibilitat i l'ètica hauria de tenir més presència en aquest sector.

Tenint en compte la pregunta d'investigació plantejada, sobre si els turistes són conscients del que comporten aquestes activitats turístiques amb els animals, en relació amb l'entreteniment, la resposta ha estat negativa. Mitjançant la recopilació de ressenyes s'ha observat que la persona espectadora només s'interessa pel seu benestar i pel seu propi gaudi. Malgrat que no s'han realitzat programes educatius respecte al tema, la societat no està informada. De manera que si no ens informem per iniciativa pròpia, mai no sabríem la realitat d'aquesta indústria que utilitza els animals com a recurs turístic. A més, és un tema delicat, ja que moltes persones en són conscients de què els animals senten i experimenten sensacions. No obstant això, la curiositat de l'ésser humà va més enllà, la possibilitat de veure o interaccionar amb animals salvatges és un fet que s'allunya de les nostres rutines i el nostre entorn bàsic. En altres paraules, aquestes activitats turístiques atrauen una gran quantitat de visitants per simples motius: d'adquirir noves experiències, la interacció directa amb els animals i el repte que suposa l'aproximació a espècies salvatges, les fotografies i la seva publicació a les xarxes socials, entre altres factors a considerar. En definitiva, el treball respon a la pregunta d'investigació plantejada i que efectivament els turistes no en són conscients, ja que les valoracions positives són moltes més que les negatives al *TripAdvisor*. A més a més, s'ha observat que en les valoracions negatives, es parla en pocs casos del maltractament animal i del perjudici que els ocasionen aquestes activitats només es parla d'aspectes per al benestar de les persones (comoditat dels serveis oferts) i de la relació qualitat preu.

Pel que fa a les hipòtesis, han quedat confirmades totalment gràcies a la investigació realitzada. La primera hipòtesis que es va formular, consisteix en el fet que la societat no té suficients coneixements del que comporten aquestes activitats, ja que si fos així, la gran majoria deixaria de participar-hi. Mitjançant les dades obtingudes, es pot confirmar que les persones no tenen els suficients coneixements sobre els mètodes que es duen a terme cap als animals. Això és a causa que els animals, a l'hora de realitzar l'espectacle, presenten una aparença física positiva. Per aquest motiu, la societat ignora el fet que els animals hagin estat sotmesos a maltractaments. Per exemple, en el cas dels delfinaris, la presència dels dofins és positiva, ja que actuen de manera alegre i així ho transmeten. A tot això, se li suma altres factors com la comoditat a l'hora de l'espectacle, el cost dels serveis, l'accessibilitat per accedir-hi, etc. Aquest conjunt de factors contribueix al fet que la gent ignori o li resti importància al benestar de l'animal en qüestió. L'explotació no es percep a primera vista, sinó que s'aconsegueix encobrir-la per evitar polèmiques i/o pèrdues econòmiques, ja que se sap que la majoria de les persones senten compassió per aquesta espècie.

La segona hipòtesi que afirma que part de la societat que sí que n'és conscient, i de totes formes hi continua acudint, dona pas a la confirmació de la tercera hipòtesis que fa referència a la supremacia de l'ésser humà envers l'animal. De manera que aquestes persones anteposen el seu gaudi personal respecte el benestar de l'animal. Segons l'estudi, la majoria són famílies amb menors que gaudeixen participant en aquestes activitats. Sobretot, els infants són els que menys coneixements tenen sobre la realitat dels fets, però, encara que els adults ho sàpiguen prefereixen la felicitat dels seus fills.

Així doncs, s'hauria de promoure en major proporció l'ecoturisme, ja que la pràctica d'aquestes activitats comporten molts impactes negatius, sobretot per la pròpia espècie animal i el medi ambient. Per facilitar aquests requisits es pot comptar amb agències de viatges que venen i realitzen viatges sostenibles com ara *Tarannà Viajes*, entre d'altres. Aquesta agència s'uneix al compromís de la sostenibilitat en el món del viatge, en què els seus objectius són els impactes positius tant del planeta com de la societat. Altres requisits com les fundacions de defensa cap als animals, com ara *ADDA (Associació de Defensa dels Drets Animals)*, que està dedicada a la defensa i al benestar dels animals en general. A més de les realitzacions de campanyes publicitàries per plasmar d'una forma més visual la crueltat que sofreixen els animals.

La metodologia de recerca utilitzada en aquest treball, a través de l'anàlisi qualitatiu de les ressenyes de *TripAdvisor*, s'ha confirmat com una font d'informació fiable i útil en investigacions científiques desenvolupades a tot el món, en aquest sentit, el fet d'haver obtingut poques opinions negatives, ha provocat d'una banda que s'hagi hagut de realitzar un mapa de concurrència negatiu del conjunt d'activitats a causa de la manca d'informació a escala individual i de l'altra, confirmar la primera hipòtesi, la majoria de persones que participen en activitats turístiques amb animals valoren positivament l'experiència. La majoria d'activitats que es realitzen provenen de tradicions antigues, la qual cosa excusa la seva pràctica, com passa en el cas de la tauromàquia. Ara bé, la societat evoluciona constantment, per això aquest tipus de pràctiques també haurien de plantejar-s'ho. També s'ha observat que la societat connecta més amb els animals terrestres, sobretot els que es troben captius. Així doncs, s'haurien d'evitar aquests tipus d'activitats, ja que sense demanda no hi ha oferta.

Tot i la investigació realitzada, tenint en compte totes les activitats que existeixen en aquesta indústria, l'estudi s'ha limitat a analitzar una activitat de cada àmbit. No obstant això, les activitats seleccionades són prou significatives per extreure'n aquestes conclusions, ja que són algunes de les activitats amb més ressenyes que s'han recollit del *TripAdvisor*, la plataforma líder en opinions en tot el món. Aquest estudi es podria profunditzar més a base de línies futures d'investigació i encaminar-lo cap a altres temes, ja sigui ampliant el nombre d'activitats analitzades per observar si totes tenen el mateix patró de comportament; fer una segmentació més explícita de les ressenyes per poder analitzar els diferents factors d'interacció com ara el gènere, l'edat, la localització d'origen, les diferents tipologies de turisme; analitzar el paper que hi juguen les xarxes socials i les influències que generen als seus respectius seguidors; estudiar la intervenció per part dels governs per mantenir aquestes activitats, a canvi d'un benefici econòmic estatal; entre altres aspectes a considerar amb la finalitat de veure el nivell de sensibilitat que tenen els turistes en funció d'aquests factors.

6. BIBLIOGRAFIA

- ADDA. (2002). Circos sí, pero sin animales. 2002, 24.
<http://www.addarevista.org/article/circos/24/circos-si-pero-sin-animales/> [2020, 2 de maig].
- Anima Naturalis. (2003). *Cautividad y Transporte* / *AnimaNaturalis*. 2003.
<https://www.animanaturalis.org/p/1375> [2020, 17 de març].
- Anima Naturalis. (2020). Entrenamiento de los delfines | *AnimaNaturalis*. 2003.
<https://www.animanaturalis.org/p/1449> [2020, 4 de maig].
- Ballantyne, R, Packer, J., Hughes, K., & Dierking, L. (2007). Conservation learning in wildlife tourism settings: lessons from research in zoos and aquariums. *Environmental Education Research*, 13(3), 367–383.
<https://doi.org/10.1080/13504620701430604> [2020, 22 de maig].
- Ballantyne, Roy, Packer, J., & Falk, J. (2011). *Visitors' learning for environmental sustainability: testing short-and long-term impacts of wildlife tourism experiences using structural equation modelling*. <https://tuit.cat/dy7sg> [2020, 23 de maig]
- BORN FREE. (2020). *ZOOS: WHAT ARE THE ISSUES?* 2020.
<https://www.bornfree.org.uk/zoo-issues> [2020, 29 d'abril].
- Burns, G. L. (2015). Animals as Tourism Objects: Ethically Refocusing Relationships Between Tourists and Wildlife. In *Animals as Tourism Objects* (Vol. 3, pp. 44–59)
<https://core.ac.uk/download/pdf/159509609.pdf> [2020, 21 d'abril].
- Centreinteractiudelpeix. (2020). *La pesca sostenible*.
<http://www.centreinteractiudelpeix.org/el-mon-del-peix/pesca-sostenible> [2020, 21 de març].
- Dubois, S., & Fraser, D. (2013). A Framework to Evaluate Wildlife Feeding in Research, Wildlife Management, Tourism and Recreation. *Animals*, 3(4), 978–994.
<https://doi.org/10.3390/ani3040978> [2020, 12 de maig].
- EsPesca. (2020). *El mundo de la Pesca*. <https://espesca.com/> [2020, 20 de març].
- Ética Animal. (2020). *Explotación animal*. <https://www.animal-ethics.org/explotacion-animal-introduccion/> [2020, 7 d'abril].
- FAADA. (2020a). *Caza deportiva y enlatada*. <http://faada.org/entretenimiento-turismo-caza-deportiva-y-enlatada> [2020, 19 de març].
- FAADA. (2020b). *Circos - Entrenamiento*. 2020. <http://faada.org/entretenimiento-circos-entrenamiento> [2020, 1 de maig].

- FAADA. (2020c). *Delfinarios - Espectáculos*. <http://faada.org/entretenimiento-delfinarios-espectaculos> [2020, 4 de maig].
- FAADA. (2020d). *Delfinarios - Origen de los animales*. <http://faada.org/entretenimiento-delfinarios-origen-de-los-animales> [2020, 3 de maig].
- FAADA. (2020e). *FAADA / Zoos - Instalaciones*. 2020. <http://faada.org/entretenimiento-zoos-instalaciones> [2020, 25 d'abril].
- FAADA. (2020f). *FAADA / Zoos - Las mentiras del zoo*. 2020. <http://faada.org/entretenimiento-zoos-las-mentiras-del-zoo#descripcion> [2020, 29 d'abril].
- FAADA. (2020g). *FAADA / Zoos - Problemas para los animales*. 2020. <http://faada.org/entretenimiento-zoos-problemas-para-los-animales> [2020, 25 d'abril].
- FAADA. (2020h). *Zoológicos - Turismo Responsable*. 2020. <http://turismo-responsable.com/s29> [2020, 25 d'abril].
- Goldschmidt, M. C. . (2020). *Dolphinariums*. http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:JCNBgljNxtsJ:scholar.google.com/+dolphinariums&hl=es&as_sdt=0,5 [2020, 3 de maig].
- Greenpeace. (2020). *Pesca* . <https://es.greenpeace.org/es/trabajamos-en/oceanos/pesca/> [2020, 31 de maig].
- H. Hediger. (2013). *Wild Animals in Captivity* . https://books.google.es/books?hl=en&lr=&id=BM7YBAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=wild+animals+in+captivity&ots=BtRHFTvCR&sig=eE_YT0KuArLoXVF5XP7zlsGz3Fk&redir_esc=y#v=onepage&q=wild+animals+in+captivity&f=false [2020, 30 d'abril].
- Higginbottom, K., & Scott, N. (2004). *Wildlife Tourism: a strategic destination analysis*. *Wildlife tourism View project Timor Leste Sustainable Development View project*. <https://www.researchgate.net/publication/40871766> [2020, 11 de maig].
- Horta, O. (2020). ¿Qué es el especismo? In *¿Qué es el especismo?* (Devenires, Vol. 41, pp. 163–198). <https://devenires.umich.mx/devenires/index.php/devenires/article/view/119/95> [2020, 30 de maig].
- Hosey, G., Melfi, V., & Pankhurst Sheila. (2009). *Zoo Animals: Behaviour, Management, and Welfare* (Oxford University, Vols. 1–2). https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=Ua2cAQAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=zoo+animals&ots=amFCad8Kd3&sig=XZKKr_0QIaHJbSzfFS6bN2GWep0#v=onepage&q=zoo+animals&f=false [2020, 25 d'abril].

- Hvenegaard, G. T., & Erich, H. (2002). A Review of Whale-Watching and Whaling with Applications for the Caribbean. *Costal Management*, 381–399. <https://doi.org/10.1080/089207502900273> [2020, 8 de maig].
- Infoanimal. (2020). *Qué es el especismo* . <http://infoanimal.org/que-es-el-especismo/> [2020, 17 de març].
- Inman, A., Brooker, E., Dolman, S., Mccann, R., Meriwether, A., & Wilson, W. (2016). The use of marine wildlife-watching codes and their role in managing activities within marine protected areas in Scotland. *Ocean & Coastal Management*, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2016.08.005> [2020, 8 de maig].
- Jamieson, D. (2008). *Brazilian Animal Rights Review*. 40–50. <https://www.animallaw.info/sites/default/files/Brazilvol4.pdf#page=39> [2020, 25 d'abril].
- La nación. (2016, April 16). *La historia de Tyke*. La Nación. <https://www.nacion.com/viva/television/la-historia-de-tyke-un-elefante-entra-corriendo-a-una-calle/MKZLIUS5GBAT3PPRWJOIZ3BZQM/story/> [2020, 30 de maig].
- La vanguardia. (2020, April 22). *Muere un delfín tras vivir en soledad durante dos años en un acuario abandonado*. La Vanguardia. <https://www.lavanguardia.com/natural/20200422/48677163755/delfin-muerto-acuario-abandonado-japon-solo-estanque.html> [2020, 27 de maig].
- Ladron de Guevara, M. (1994). *Un acuario marino*. División de Ciencias Biológicas y Ambientales http://repositorio.cucba.udg.mx:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2798/Gomez_Laura_Patricia.pdf?sequence=1&isAllowed=y [2020, 25 de març].
- Lansing, P., & De Vries, P. (2007). Sustainable Tourism: Ethical Alternative or Marketing Ploy? *Source: Journal of Business Ethics*, 72(1), 77–85. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9157-7> [2020, 10 de maig].
- Lavanguardia. (2018). *Masacran 180 ballenas en las Islas Feroe*. <https://www.lavanguardia.com/natural/20180817/451342148841/matanza-ballenas-islas-feroe.html> [2020, 22 de març].
- Liu, J. (2016). Las Fiestas de San Fermín en España: ¿Pasión o violencia? *Revista Humanidades*, 6(1), 1–16. <https://doi.org/10.15517/h.v6i1.25033> [24 de març].
- Lovelock, B., & Lovelock, M. K. (2013). *The Ethics of Tourism*. Routledge . <https://ebookcentral-proquest-com.are.uab.cat/lib/uab-trial/reader.action?docID=1244574> [2020, 15 de maig].
- Marion, J. L., Dvorak, R. G., & Manning, R. E. (2008). Human Dimensions of Wildlife Wildlife Feeding in Parks: Methods for Monitoring the Effectiveness of Educational Interventions and Wildlife Food Attraction Behaviors. *Human Dimensions of Wildlife*, 13(6), 429–442. <https://doi.org/10.1080/10871200802270158> [2020, 11 de maig].

- Markwell, K. (2015). *Animals and Tourism: Understanding Diverse Relationships - Google Libros* (Vol. 1).
<https://books.google.es/books?hl=es&lr=&id=ppjlCAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR9&dq=animals+as+tourist+objects&ots=i68myK2Rrj&sig=vQ-pYwSFLsIm6Z7E7DCtkHaROtk#v=onepage&q=animals+as+tourist+objects&f=false> [2020, 25 de març].
- Matosas Soler, A., Solé Lamich, J., & Vacas, N. (2017). *ZOOXXI*.
<http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/120711> [2020, 30 d'abril]
- Maulana, R. (2018). Architecture for animals: the expanding challenges of sustainable development. *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.*, 195(4), 1–7.
<https://doi.org/10.1088/1755-1315/195/1/012079> [2020, 25 d'abril].
- Moorhouse, T., D'Cruze, N. C., & Macdonald, D. W. (2017). Unethical use of wildlife in tourism: what's the problem, who is responsible, and what can be done? *Journal of Sustainable Tourism*, 25(4), 505–516.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1223087> [2020, 17 de març].
- Orams, M. B. (1999). *Tourists getting close to whales, is it what whale-watching is all about?* http://www.otionos.com/uploads/1/4/7/4/14743660/whale_proximity.pdf [2020, 17 de maig].
- Orams, M. B. (2002). Feeding wildlife as a tourism attraction: a review of issues and impacts. In *Tourism Management* (Vol. 23).
<http://asia.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/auspac/> [2020, 12 de maig].
- Packer, J., & Ballantyne, R. (2012). *Comparing captive and non-captive wildlife tourism*. <http://ees.elsevier.com/atr/> [2020, 22 de maig].
- Parsons, E. C. M., Warburton, C. A., & Lück, M. (2003). *Whale-watching Tourists in West Scotland*. <http://www.geocities.ws/michanzl/Parsonsetal2003.pdf> [2020, 17 de maig].
- PETA. (2020). *Hunting*. <https://www.peta.org/issues/animals-in-entertainment/cruel-sports/hunting/> [2020, 18 de març].
- Por el fin de los zoos y los acuarios. (2015). *Acuarios, oceanarios y delfinarios*.
<https://porelfindeloszoosyacuarios.wordpress.com/grandes-acuarios/> [2020, 6 de maig].
- Procter, B. (2012). *An evaluation of the implementation and enforcement of EC*.
<https://www.bornfree.org.uk/storage/media/content/files/Publications/FINDINGS%20%26%20RECOMMENDATIONS.pdf> [2020, 15 de maig].
- Regan, T. (1986). *The Case for Animal Rights*.
http://animalstudiesrepository.org/acwp_away [2020, 15 de maig].

- Responsible Tourism Institute. (2018). *Turistas*. Biosphere Tourism.
<https://www.responsibletourisminstitute.com/es/turistas/38> [2020, 15 de maig].
- Rubió, M. (1965). Captura y transporte de peces con destino a acuarios marinos.
Instituto de Investigaciones Pesqueras, 161–165.
https://digital.csic.es/bitstream/10261/168495/3/Rubio_1965.pdf [2020, 6 de maig].
- Schuler, A. R., & Pearson, H. C. (2019). CONSERVATION BENEFITS OF WHALE WATCHING IN JUNEAU, ALASKA. *Tourism in Marine Environments*, 14(4), 231–248. <https://doi.org/10.3727/154427319X15719404264632> [2020, 8 de maig].
- Servitoro. (2020). *Terminología Taurina*. <https://www.servitoro.com/es/terminologia-taurina> [2020, 22 de març].
- Shani, A. (2009). *Tourists' Attitudes Toward The Use Of Animals In Tourist Attractions: An Empirical Investigation*. <http://library.ucf.edu> [2020, 20 d'abril].
- SOSDELFINES. (2020). *Problemática- vida en cautividad*.
<http://sosedelfines.org/informacion-problematica> [2020, 21 de març].
- Turisme Responsable. (2020). *Delfinarios*. <http://turismo-responsable.com/s26> [2020, 2 de maig].
- Weaver, D. B. (2001). *The Encyclopedia of Ecotourism*. <http://www.cabi.org> [2020, 28 de maig].
- World Animal Protection. (2020). *Your guide to being animal friendly on holiday*.
<https://www.worldanimalprotection.org/our-work/animals-wild> [2020, 15 de maig].
- Zoo Barcelona. (2016). *Floquet de Neu / Zoo Barcelona*.
<https://www.zoobarcelona.cat/index.php/ca/floquet-de-neu> [2020, 30 d'abril].
- ZOOXXI. (2015). *ZOOXXI / Zoo XXI*. 2015. <https://zooxxi.org/> [2020, 30 d'abril].